

A JÁVORFA, AVAGY A MESEI KEVERT MŰFAJÚSÁG NYELVI MUTATÓI

TUBA MÁRTA

A mese és kutatása népszerű dolog. Mesekutatás teszi ki a folklorisztika nagy részét, és mesekutatókból áll a folkloristák döntő többsége is. A magyar néprajz a kezdetektől fogva többé-kevésbé tudatosan fordult a népmese gyűjtése és vizsgálata felé. Mind a *Magyar Népköltési Gyűjtemény*, mind az *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény* anyagának többsége mese, és az utóbbi években készült el a *Magyar Népmese-katalógus* is. A mese hálás terepet nyújtott a népnyelvvel foglalkozó nyelvészeknek is, hiszen a népmeseszövegekben a nyelvjárási adatok teljes tára megtalálható. Minden bizonnyal ez is ösztönözte a *Magyar Nyelvőrben* már a XIX-XX. század fordulóján megjelent összefüggő nyelvjárási meseszöveg-közléseket.

Néprajz és nyelvészet kapcsolata ma is élő. A folklór jellegű textológia a megformálódás stádiumán túljutott (VOIGT: 1989. 34). A szövegnyelvészet, szociolingvisztika, pragmatika és a megújuló mondat- és stilsztika friss eredményeit összevetni a folklór hagyományos megállapításaival olyan út, amelyről sok eredményt várhatunk. E dolgozat az első lépést jelenti ezen az úton.

Az itt következő koreferenciális elemzést VILLÁNYI PÉTER Zabarban gyűjtött meséinek egyik darabján, *A jávorfa* című mesén végzem el. A könyvet a Gömör néprajza sorozat XX. köteteként adta ki a KLTE Néprajzi Tanszéke 1989-ben, Ujváry Zoltán szerkesztésében. Az elemzés egy készülő nagyobb munka része, amelyben majd arra teszek kísérletet, hogy a tündérmesék csoportjaira vonatkozó szövegtipológiai jegyeket állapítsak meg.

A dolgozatban először a mese eredeti szövegét adom meg, majd ezt az *Officina Textologica* című folyóirat 2. számában bemutatott minta alapján elvégzett koreferenciaelemzés követi (PETŐFI: 1998.), melynek lépései az alábbiak. Az eredeti szöveg címe elől elhagyom a kötetbeli sorszámot. Minden szövegmondatot sorszámmal látok el, amelyet kiegészíték a K = makrokompozícióegység jelével (K00 – K32): [K00]A jávorfa. A szövegmondatokat verbálisan kiegészítem, amit zárójelben, dőlt szedéssel jelzek (K00 / &vb stb.): [K01/&vb]Volt (*egyszer, valahol*) egy^királynak három^lánya. A kiegészített szövegmondatokat mondategységekre bontom, megállapítom predikatív viszonyukat – ha lehetséges –, majd az általam koreferenciáknak tartott entitásokhoz indexszámokat rendeljek: i00 = a mese ideje, i02* = egy király (rang, tulajdonság), i03* = (három) királylány (rang, tulajdonság), i02 = a király. A szövegmondatok elemzését az indexált változattal zárom (K00/&ind stb.): [K01/&ind]Volt(=i00+i03*) egy^király(=i02*)nak három^lánya(=i03*+i02). Az elemzésben alkalmazott jelek magyarázatát az első előfordulásakor adom meg.

Az egyes szövegmondatok elemzését a koreferenciális indexekkel ellátott változatok összefoglaló táblázata követi. A koreferencialáncokat szintén táblázatba foglalom, és összefoglalóan értékelem. A tanulságok összesítésével a szöveg további elemzésének szempontjait jelölöm ki.

27. A jávorfa

Vót egy kirának három lánya. Osztan a legkisebbet legjobban szerette. De azé szerette ő mind a hármat, de mégis a legkisebb vót a legkedvesebb neki.

Egyszer elmentek, elment a három lány eprezni, főgyi epret szedni. Akkor is a legkisebb szedte a kis kosarát teli. Osztann a két kirájlány, a két testvéri, em meg má írigységbő aszonta, hogy hát – összebeszétek, hogy – egyig is őt szerette úgyis az apjok, meg ha maj most is hazamennek, oszt az ő kosara lett leghamarább teli, megint őt szeretyi legjobban. Mi csinállyonak vele?

Mit nem csináltak vele? Tanáltak egy gödröt, beleásták a lyánt, a testvériket Osztann a izén, azon a kis dombon, ahogy beleásták – ők meg hazamentek nagy izén, mer aszonták az apjoknak, hogy a vadállat szétszaggatta a legkisebb lyántestvériket.

Nagyon nagy szomorúság lett a kirának, de nagyon! Hát hogyne, egy lánya, igaz-c má! Osztan akkor azon a kis dombon, amit ráhúztak a lyánnak vagy a gödörnek a tetejire, má másnapra lett egy jávorfa, egy ojjan, hogy má lehetett belőle egy sípot csinányi. Osztann a juhásznak meg mingyá a szemibe tűnt.

Szemibe tűnt a juhásznak, osztann aszongya, hogy hát ő azt a szép kis fácskát még nem látta, de ő aztat le is vágja, oszt akkor csinál belőle furollyát. Csinát is, le is vágta, oszt csinát belőle furollyát. Osztan akkor fújta, osztan akarmit akart rajta fújnyi, csak asz fújta, hogy:

– Fújad, fújad, juhászlegény,
én is voltam kirá lánya,
a királynak kisebb lánya,
mos már vagyok jávorfácska,
jávorfábó furollyácska.

De ő akarmit akart rajta furolly... vagy fújnyi, furollyáznyi, állandóan neki a furollya csak ezt fújta. Hát egyet gondolt a juhász, hogy ő azt elviszi a királyho, hogy hát miféle lehet az, mi az.

Hát osztan el is vitte ő azt a királyho. Fúja a király – mer aszonta a király a fiúnak, hogy adja oda neki, hogy őneki mit fúj. No, fújta osztann a furollya, hogy:

– Fújad, fújad, édesapám,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
mos már vagyok jávorfácska,
jávorfábó furollyácska.

Megint odadták a királynénak. Annak is fújta osztan, hogy:

– Fújad, fújad, édesanyám,
én is voltam kirá lánya,
a királynak kisebb lánya,
mos már vagyok jávorfácska,
jávorfábó furollyácska.

No, berendelyi a király a két lyányát, hogy hát nekik mit fúj. Hát oszt mingyá odadják az egyik lánnak. Annak meg azt izéte, hogy hát:

– Fújad, fújad, én gyilkosom,
én is voltam kirá lánya,
a királynak kisebb lánya,
mos már vagyok jávorfácska,
jávorfábó furollyácska.

Odadják a másíknak is, hogy hát annak mit fűj. Annak is azt fűjta, hogy:

– Fűjad, fűjad, én gyilkosom,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
mos már vagyok jávorfácska,
jávorfábó furollyácska.

Mingyá eszre gyött a király, hogy a lányát a két lány tette tönkre. Úgyhogy osztan a két lánt rögtön kiüzte a izébő, kastélybó, hogy menjenek, amörre a két szemikvel látnak. A király meg a királyné még azóta is siratja a harmagyk lányukot, hogyha men nem haltak.

A megváltoztatott szöveg

[K00]A jávorfa

[K01]Volt egy királynak három lánya. [K02]Aztán a legkisebbet legjobban szerette. [K03]De azért szerette ő mind a hármat, de mégis a legkisebb volt a legkedvesebb neki.

[K04]Egyszer elmentek, elment a három lány eprezni, földi epret szedni. [K05]Akkor is a legkisebb szedte a kis kosarát tele. [K06]Aztán a két királylány, a két testvére, ez meg már irigységből azt mondta, hogy hát – összebeszéltek, hogy – eddig is őt szerette úgys az apjuk, meg ha majd most is hazamennek, aztán az ő kosara lett leghamarabb tele, megint őt szereti legjobban. [K07]Mit csináljanak vele?

[K08]Mit nem csináltak vele? [K09]Találtak egy gödröt, beleásták a lányt, a testvérüket. [K10]Aztán a izén, azon a kis dombon, ahogy beleásták – ők meg hazamentek nagy izén, mert azt mondták az apjuknak, hogy a vadállat szétszaggatta a legkisebb lánytestvérüket.

[K11]Nagyon nagy szomorúság lett a királynak, de nagyon! [K12]Hát hogyne, egy lánya, igaz-e már! [K13]Aztán akkor azon a kis dombon, amit ráhúztak a lánynak vagy a gödörnek a tetejére, már másnapra lett egy jávorfa, egy olyan, hogy már lehetett belőle egy sípot csinálni. [K14]Aztán a juhásznak meg mindjárt a szemébe tűnt.

[K15]Szemébe tűnt a juhásznak, aztán azt mondja, hogy hát ő azt a szép kis fácskát még nem látta, de ő azt le is vágja, aztán akkor csinál belőle furulyát. [K16]Csinált is, le is vágta, aztán csinált belőle furulyát. [K17]Aztán akkor fűjta, aztán akármit akart rajta fűjni, csak azt fűjta, hogy:

– Fűjjad, fűjjad, juhászlegény,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K18]De ő akármit akart rajta furuly... vagy fűjni, furulyáznyi, állandóan neki a furulya csak ezt fűjta. [K19]Hát egyet gondolt a juhász, hogy ő azt elviszi a királyhoz, hogy hát miféle lehet az, mi az.

[K20]Hát aztán el is vitte ő azt a királyhoz. [K21]Fűjja a király – mert azt mondta a király a fiúnak, hogy adja oda neki, hogy öneki mit fűj. [K22]No, fűjta aztán a furulya, hogy:

– Fújjad, fújjad, édesapám,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K23]Megint odaadták a királynénak. [K24]Annak is fújta aztán, hogy:

– Fújjad, fújjad, édesanyám,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K25]No, berendeli a király a két lányát, hogy hát nekik mit fúj. [K26]Hát aztán mindjárt odaadják az egyik lánynak. [K27]Annak meg azt ízélte, hogy hát:

– Fújjad, fújjad, én gyilkosom,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K28]Odaadják a másiknak is, hogy hát annak mit fúj. [K29]Annak is azt fújta, hogy:

– Fújjad, fújjad, én gyilkosom,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K30]Mindjárt észre jött a király, hogy a lányát a két lány tette tönkre. [K31]Úgy-hogy aztán a két lányt rögtön kiűzte a izéből, kastélyból, hogy menjenek, amerre a két szemükkel látnak. [K32]A király meg a királyné még azóta is siratja a harmadik lányukat, hogyha meg nem haltak.

Az egyes szövegmondatok koreferenciális elemzése

[K00]A jávorfa

[K00/&vb] (Ez)A^jávorfacska (meséje); (Ez) A^jávorfá(nak a meséje); (Ez) A^jávorfá(vá vált királyné meséje)

Kommentár

A kötetbeli és a *Magyar Népmese-katalógus*beli (MNK) cím egy kicsinyítőképző-bokorban tér el egymástól (*A jávorfa*, *A jávorfácska*). A kötetben szereplő mesék címét a gyűjtő adta, ez azonban sokszor azonos a mesemondó által használt címmel.

A cím szövegmondatának predikatív viszonya hiányos, kiegészítése többféleképpen lehetséges. Az általam javasolt kiegészítések predikatív viszonya: (ez) – (meséje).

A határozott névelős főnév individuumot jelöl ki, tehát ^ jellel összekapcsoltam (konkatenáltam). Az új indexet (első előfordulást) vastag szedéssel jelölöm.

Bevezetendő index

i01 = a jávorfa

[K00/&ind]A^jávorf(=i01)

[K01]Volt egy királynak három lánya.

[K01/&vb]Volt (egyszer, valahol) egy^királynak három^lánya.

Kommentár

A szövegmondat egy mondategységből és egy predikatív viszonyból áll.

A predikatív viszony: **lánya – volt**.

A mesekezdet i00₀ indexet kap, mert innentől kezdve nyílik lehetőség az időbeli strukturálásra. A mesekezdet olyan klisé, amely egyrészt a meseelemek (személyek, tárgyak, az elbeszélés argumentumai) meglétének egzisztenciális állítása, másrészt a fikciót jelöli. Felismerése és használata hozzátartozik a mese szövegtípusáról kialakított tudásunkhoz. Ennek a szövegnek az első mondatából épp az idő- és a térgargumentum hiányzik, de a mesére mint szövegtípusra vonatkozó tudásunk alapján a hiányt ki tudjuk egészíteni (*valamikor, valahol*). Az idő- és a térgargumentum nyelvi jelölése fakultatív (*egyszer, az Óperenciás-tengeren is túl stb.*) (KANYÓ: 1990. 255–258).

A határozatlan névelős főnév (főneves kifejezés) egyénít, és referenciája nem specifikus (tulajdonképpen rangot, tulajdonságot jelent), ugyanis a levést kifejező, igekötő nélküli *volt* ige nem-specifikus határozatlan főnévi csoportot kíván alanyaként (É. KISS: 1998. 74): **egy^király(i02*)nak**.

A mennyiségjelzős szintagma tagjait konkatenáltam (**három^lánya**).

A birtokos jelzőt esetragos főnévként jelölöm: **király(i02)nak**.

A birtokos szintagma alaptagját úgy jelölöm, hogy először a birtok indexét tüntetem föl, majd ehhez + jellel kapcsolom a birtokos indexét: **lánya** (i03+i02, azaz a három lány = i03 + a király = i02).

A szövegmondat elején a **király** határozatlan referenciájú, de a birtokos szerkezet már határozottá teszi ('annak az egy királynak volt három lánya').

Szintén a kategóriába sorolás miatt különböztetem meg az első szövegmondat három királylányát (i03*) a később megjelenő konkrét mesealakoktól (i03).

Bevezetendő indexek

i00 = a mese ideje

i02* = egy király (rang, tulajdonság)

i03* = (három) királylány (rang, tulajdonság)

i02 = a király

[K01/&ind]Volt(=i00+i03*) egy^király(=i02*)nak három^lánya(=i03*+i02).

[K02]Aztán a legkisebbet legjobban szerette.

[K02/&vb]Aztán a^legkisebbet (a legkisebb lányát) legjobban szerette (a király).

Kommentár

A szövegmondat egy mondategységből és egy predikatív viszonyból áll.

A predikatív viszony hiányos, [K01]-ből egészíthető ki: *(a király) – szerette*.

Az *aztán* határozószó a mese idejének múlását jelzi, így i00₁ indexet kap. Az időszervezet leírása nem lehet teljes az igeidőknek, az időhatározói mellékmondatok kötőszavai időviszonyító képességének, az ige jelentésének és a mellérendelő kötőszavaknak a vizsgálata nélkül (KIEFER: 1992. 40), ám e dolgozatban – kis kitéréssel – csak az időhatározószók indexálására szoritkozom. (A továbbiakban az *aztán* indexálását külön nem említem.)

A kijelölő jelzős szintagmát, melynek alaptagja hiányzik, konkatenáltam (*a^legkisebbet*).

A tárgyias ige után először az alany indexét adom meg, majd virgulával elválasztva a tárgyét: *szerette(i02li04) = a király(i02)l a legkisebb lányát(i04)*.

Bevezetendő index

i04 = a legkisebb királylány

[K02/&ind]Az^{án}(i00₁) a[^]legkisebb(=i04)et legjobban szerette(i02li04).

[K03]De azért szerette ő mind a hármat, de mégis a legkisebb volt a legkedvesebb neki.

[K03/&vb]De azért szerette ő *(a király)* mind[^]a[^]hármat *(mindhárom lányát)*, de mégis a[^]legkisebb *(lánya)* volt a[^]legkedvesebb neki *(a királynak)*.

Kommentár

A szövegmondat két mondategységre bontható.

Az első mondategység [K03a]: **De azért szerette ő mind a hármat,**

Predikatív viszonya: **ő – szerette**.

A második mondategység [K03b]: **de mégis a legkisebb volt a legkedvesebb neki.**

Predikatív viszonya: **legkisebb – volt legkedvesebb**.

A kijelölő jelzős szintagmát konkatenáltam (*mind^a^hármat*).

A határozott névelős kifejezéseket konkatenáltam (*a^legkisebb, a^legkedvesebb*).

Az *ő* személyes névmás [K01]-ből nyeri el referenciáját: 'a király'. A [K03b]-ben előforduló személyragos határozószó, **neki**, is megnevezésre képes személyes névmásnak tekintendő (É. KISS: 1998. 181), referenciája azonos [K03a] *ő*-jével: 'a királynak'.

Új indexet nem kell bevezetni.

[K03/&ind]De azért szerette(i02li03) ő(i02) mind[^]a[^]hárm(i03)at, de mégis a[^]legkisebb(i04) volt(i04) a[^]legkedvesebb neki(i02).

[K04]Egyszer elmentek, elment a három lány eprezni, földi epret szedni.

[K04/&vb]Egyszer elmentek *(ők, a három királylány)*, elment a[^]három[^]lány eprezni, földi[^]epret szedni.

Kommentár

A szövegmondat három mondategységet tartalmaz, melyek a következők:

[K04a]: **Egyszer elmentek,**

Predikatív viszonya: (*ők*) – **elmentek**.

[K04b]: **elment a három lány eprezni**,

Predikatív viszonya: **lány – elment**.

[K04c]: **földi epret szedni**.

A mondategység predikatív viszonya hiányos, [K04b]-ből egészíthető ki: (*lány*) – (*elment*).

Az **egyszer** határozószó az idő múlására utal, a hozzárendelt index: $i00_2$. Az **elmentek**, **elment** igekötős igékhez nem rendeltem helyre utaló indexet, bár az *el* irányt jelöl, mert csak egy fakultatív célhatározói vonzat szerepel a szövegmondatban: **eprezni**.

A jelzős szerkezeteket konkatenáltam (**a^három^lány, földi^epret**). A leíró nyelvtan az **a három lány szerkezetről** mint kijelölő jelzős szerkezetről nem szól, bár az elmondottakból – határozott névelővel – következne: (*A*) *Kék ruháját vette föl* (RÁCZ: 1968. 338).

A három királylány ebben a mondatban már három egyénként szerepel, ezért $i03$ indexszel láttam el.

Bevezetendő index

$i05$ = földi eper

[K04/&ind]Egyszer($i00_2$) elmentek($i03$), elment($i03$) a^három^lány($i03$) eprezni, földi^epr(= $i05$)et szedni.

[K05]Akkor is a legkisebb szedte a kis kosarát tele.

[K05/&vb]Akkor is a^legkisebb (*lány*) szedte a^kis^kosarát (*az övét, a legkisebb lányét*) tele.

Kommentár

Az ötödik szövegmondat egy mondategységből áll.

Predikatív viszonya: **legkisebb – szedte tele**.

Az **akkor** mutató határozószó $i00_2$ indexet kap: referenciája azonos a [K04a]-beli **egyszerrel**, hiszen ugyanarról az alkalomról van szó.

A kijelölő jelzős szerkezeteket konkatenáltam (**a^legkisebb (lány), a^kis^kosarát**).

A módosítószót (*is*) nem konkatenáltam. Az általa jelölt úgynevezett belső előfeltevés – ha akkor is, akkor nyilván máskor is – csak az adott szövegvilágban érvényes (SZENDE: 1996. 92).

A **tele** igekötő befejezté teszi a cselekvést. Igekötő és ige kapcsolatát – a konkatenáció kínálkozó jelével – nem jelöltem.

Bevezetendő index

$i06$ = a kosár

[K05/&ind]Akkor($i00_2$) is a^legkisebb($i04$) szedte($i04$ li $i06$) a^kis^kosarát($i06$ + $i04$)t tele.

[K06]Aztán a két királylány, a két testvére, ez meg már irigységből azt mondta, hogy hát – összebeszéltek, hogy – eddig is őt szerette úgyis az apjuk, meg ha majd most is hazamennek, aztán az ő kosara lett leghamarabb tele, megint őt szereti legjobban.

[K06/&vb]Aztán a két királylány (a két idősebb királylány), a két testvére (a legkisebb királykisasszonyé), ez (ezek, a két idősebb királylány) meg már irigységből azt mondta, hogy hát – összebeszéltek, hogy – eddig is őt (a legkisebbik királylányt) szerette úgyis az apjuk (a három lányé), meg ha majd most is hazamennek, aztán az ő kosara (a legkisebbik királylányé) lett leghamarabb tele, megint őt (a legkisebbik királylányt) szereti legjobban.

Kommentár

A hatodik szövegmondatban hat mondategységet különíthetünk el.

[K06a]: Aztán a két királylány, a két testvére, ez meg már irigységből azt mondta, Predikatív viszonya: királylány – mondta.

A testvére és az ez értelmező jelzők.

[K06b]: hogy hát eddig is őt szerette úgyis az apjuk,

Predikatív viszonya: apjuk – szerette.

[K06c]: összebeszéltek, hogy

Predikatív viszonya hiányos, [K06a]-ból egészíthető ki: (ők, a két királylány) – összebeszéltek.

[K06d]: ha majd most is hazamennek,

Predikatív viszonya hiányos, [K06a]-ból egészíthető ki: (ők, a két királylány) – hazamennek.

[K06e]: meg aztán az ő kosara lett leghamarabb tele,

Predikatív viszonya: kosara – lett tele.

[K06f]: megint őt szereti legjobban.

Predikatív viszonya hiányos, [K06b]-ből egészíthető ki: (apjuk) – szereti.

A szövegmondatban kétszer fordul elő az *aztán* határozószó. Használata [K06e]-ben inkább kötőszószerű ('és'), így időre utaló indexet ez esetben nem adtam neki.

A *már* határozószót (*már irigységből*) kötőszószerűen használt magyarázó szóként értelmeztem: 'márhogy', 'mármint' (ÉKSz. 1972.), ezért nem láttam el időre utaló indexszel.

Az *eddig* mutató névmási határozószó, referenciája azonos a [K04a]-beli *egyszer* és a [K05]-beli *akkor* határozószóéval (i00₃). A közelre mutató névmás nézőpontváltást jelez: a két nővér beszél.

A *majd*, *most*, *megint* határozószók meg nem történt eseményekre, jövő időre utalnak (i00₁), a *leghamarabb* határozószó a jövőből utal vissza az i00₂ referenciájú időpontra [K05]. Az események kronologikus sorrendje megbomlik, a mesélő előbb mond el egy időben később történt dolgot: a legkisebb királylány kosara tele lett, és csak azután beszélt össze a két nővére. Az anakronia ebben a szövegmondatban a szóban forgó szereplőkre és eseményekre vonatkozó visszatekintés, homodiegetikus analepszis (TOOLAN: 1991. 50).

A *majd* és a *most* határozószókat azért konkatenáltam, mert ugyanarra a jövőbeli időpontra vonatkoznak, és egyenkénti elhagyásukkal is értelmes mondatot kapunk: *majd hazamennek, most hazamennek*.

A hátot határozószónak, elbeszélésben alkalmazott élénkítőszónak veszem (ÉKSz. 1972.), időre utaló indexszel sem most, sem a későbbiekben nem látom el. A szó [K06b]-ben töltelékszerű elem.

A kijelölő jelzős szintagmákat az eddigieknek megfelelően konkatenáltam (a^{két} királylány, a^{két}testvére). A konkatenációt szemantikailag jelöli a grammatikailag egyes számú, de többes értelmű értelmező jelző: két királylány = két testvére = ez(ek).

A [K06a] mondategység – főmondat – utalószavát tárgyi vonzatként tüntettem föl, melyet a tárgyas igék indexálásával megegyezően virgulával választok el a személyre utaló indextől: **mondta**(i07 = a két idősebb királylány|AZT). Az **összebeszéltek** ige ige-kötője döntően nem irányt jelöl, ezért nem kapott külön indexet.

Bevezetendő index

i07 = a két idősebb királylány

[K06/&ind]Aztán(i00₃) a^{két}királylány(=i07), a^{két}testvére(i07+i04), ez(i07) meg már irigységből azt **mondta**(i07|AZT), hogy hát – összebeszéltek(i07), hogy – eddig(i00₃) is ő(i04)t szerette(i02|i04) úgyis az^{apjuk}(i02+i03), meg ha majd^{most}(i00₃) is hazamennek(i03), aztán az^őkosara(i06+i04) **lett**(i06) leghamarabb(i00₂) tele; megint(i00₃) ő(i04)t szereti(i02|i04) legjobban.

[K07]Mit csináljanak vele?

[K07/&vb]Mit csináljanak vele (a legkisebbik királylánnyal)?

Kommentár

A hetedik szövegmondat egy mondategységből áll, egy predikatív viszonyt tartalmaz, amely hiányos, de [K06a]-ból kiegészíthető: (ők, a két idősebb királylány) – **csináljanak**.

Mivel a kérdő mondatra választ várunk, a kérdőszónak ugyanolyan előretaló szerepet tulajdonítottam, mint a főmondat utalószavának, és ugyanúgy jelöltem: **csináljanak**(i07|MIT).

A **vele** személyes névmás referenciáját legvalószínűbben az előző szövegmondatból kapjuk meg: 'a legkisebb királylány'. Az individuum tartalmas megnevezése utoljára két szövegmondat távolságnyira, [K05]-ben történt.

Bevezetendő index nincs.

[K07/&ind]Mit csináljanak(i07|MIT) vele(i04)?

[K08]Mit nem csináltak vele?

[K08/&vb]Mit^{nem} csináltak vele (a legkisebbik királylánnyal)?

Kommentár

A nyolcadik szövegmondat is egy mondategységből áll, és egy predikatív viszonyt tartalmaz, amely szintén hiányos, de [K06]-ból kiegészíthető: (ők, a két idősebb királylány) – **csináltak**.

A nyolcadik szövegmondat tagadó kérdésként ismétli meg a hetediket, ebből következően elemzési szempontjaik megegyeznek. A szövegmondat hangsúlyos tárgyára vonatkozó tagadósztot konkatenáltam.

Az ismétlés felhívja a figyelmet az elkövetett, de kimondatlan eseményre, a testvérgyilkosságra.

Bevezetendő index nincs.

[K08/&ind]Mit^nem csináltak(i07|MIT) vele(i04)?

[K09]Találtak egy gödröt, beleásták a lányt, a testvérüket.

[K09/&vb]Találtak egy^gödröt, beleásták a^lányt, a^testvérüket.

Kommentár

A kilencedik szövegmondat két mondategységre bontható.

[K09a]: **Találtak egy gödröt,**

Predikatív viszonya hiányos, az előzőekhez hasonlóan [K06]-ból egészíthető ki: *(ők, a két idősebb királylány) – találtak.*

[K09b]: **beleásták a lányt, a testvérüket.**

Predikatív viszonya hiányos, kiegészítése megegyezik [K09a]-val: *(ők, a két idősebb királylány) – beleásták.*

A szövegben először megjelenő, határozatlan referenciájú **egy^gödröt** névelős kifejezést konkatenáltam.

A **beleásták** igekötős ige, igekötője irányt jelöl. Ezt az igekötő után jelölöm: **bele(i08 = a gödörbe)ásták**. A továbbiakban az irányjelölő igekötők jelölését egyenként nem indokolom.

Az értelmező jelző tagjai szemantikailag konkatenáltak: **lányt = testvérüket**.

i04 = a király legkisebbik lánya index új jelentéssel gazdagodik: a két idősebb királylány testvére.

Bevezetendő index

i08 = egy gödör

[K09/&ind]Találtak(i07|i08) egy^gödr(i08)öt, bele(i08)ásták(i07|i04) a^lány(i04)t, a^testvérük(i04+i07)et.

[K10]Aztán a izén, azon a kis dombon, ahogy beleásták – ők meg hazamentek nagy izén, mert azt mondták az apjuknak, hogy a vadállat szétszaggatta a legkisebb lánytestvérüket.

[K10/&vb]Aztán a^izén, azon^a^kis^dombon *(amit a gödör fölé emeltek)*, ahogy beleásták *(a testvérüket)* – ők *(a két idősebb királylány)* meg hazamentek nagy izén, mert azt mondták az^apjuknak, hogy a^vadállat szétszaggatta a^legkisebb^lánytestvérüket.

Kommentár

A tizedik szövegmondat négy mondategységet tartalmaz.

[K10a]: ...a izén, azon a kis dombon, ahogy beleásták –

Predikatív viszonya hiányos, az alanyt az előző szövegmondatból tudhatjuk meg: *(ők, a két idősebb királylány) – beleásták.*

[K10b]: *Aztán... ők meg hazamentek nagy izén,*

Predikatív viszonya: *ők – hazamentek.*

[K10c]: *mert azt mondták az apjuknak,*

Predikatív viszonya hiányos, az igei személyrag utal az előző mondategységekkel és szövegmondatlal azonos alanyra: *(ők, a két idősebb királylány) – mondták.*

[K10d]: *hogy a vadállat szétszaggatta a legkisebb lánytestvérüket.*

Predikatív viszonya: *vadállat – szétszaggatta.*

Az *ahogy* időhatározószót 'miután' jelentésben értelmeztem, hozzá az i00₄ indexet rendeltem, mert előbb ásták be, és utána mentek haza. A jelenség ugyanaz, mint a [K06]-ban megfigyelt anakronia.

Az *izé* töltelékszót és az első mondategységben hozzákapcsolódó névelőjét konkaténáltam, de a köreferenciális elemzésben ebben a szövegmondatban nem veszem figyelembe.

A kijelölő jelzős és a minőségjelzős szintagmát konkaténáltam (*azon^a^kis^dombon, a legkisebb^lánytestvérüket*).

Az az entitás, amire a *beleás* ige igekötője irányul, az előző szövegmondatban szerepel: i08 = egy gödör. Nyilvánvaló, hogy a mesélő a sírgödör fölé emelt dombra gondolt (közös tudáskeret), hiszen a dombot ismertként nevezi meg.

A *hazamentek, szétszaggatta* igék igekötőjének döntően nem irányjelölést tulajdonítottam (vö. *összebeszéltek* [K06]).

A főmondat, [K10c] utalószavát a hatodik szövegmondatához hasonlóan tárgyi vonatként jelöltem.

Az *apjuknak* birtokos személyjeles főnév azért kapott i03 indexet, mert annak ellenére, hogy a legkisebbik királylány már halott, mind a három apjáról van szó.

Bevezetendő indexek

i09 = a domb

i10 = a (tkp. egy/valamilyen) vadállat

[K10/&ind]Aztán(i00₃) a^izén, azon^a^kis^domb(=i09)on, ahogy(i00₄) bele(i08)ásták(i07|i04) – ők(i07) meg hazamentek(i07) nagy izén, mert azt mondták(i07|AZT) az^apjuk(i02+i03)nak, hogy a^vadállat(=i10) szétszaggatta(i10|i04) a^legkisebb^lánytestvérük(i04+i07)et.

[K11]Nagyon nagy szomorúság lett a királynak, de nagyon!

[K11/&vb]Nagyon nagy szomorúság lett a^királynak, de nagyon (*amiatt, hogy meghalt az egyik lánya*)!

Kommentár

A tizenegyedik szövegmondat egy mondategységből áll, amelynek predikatív viszonya: *szomorúság – lett.*

Érzelmet kifejező mondat. Értékel, a cselekményt nem viszi tovább. Kitérőnek is tekinthető.

Bevezetendő index nincs.

[K11/&ind]Nagyon nagy szomorúság lett a[^]király(i02)nak, de nagyon!

[K12]Hát hogyne, egy lánya, igaz-e már!

[K12/&vb]Hát hogyne, egy[^]lánya (a királyé meghalt), igaz-e már!

Kommentár

Három mondategységet: két tagolatlan mondatot – [K12a], [K12c] – és egy predikatív viszonyt tudok megállapítani.

[K12a]: **Hát hogyne,**

[K12b]: **egy lánya,**

Predikatív viszonya hiányos: **lánya** – (*meghalt*). Az előzményekből következtetés-el egészíthető ki, mert a halál ténye nincs kimondva.

[K12c]: **igaz-e már!**

Ez a szövegmondat is értékelő, az előző szövegmondatdal együtt a kitérőhöz tartozik. [K12c] a hallgatóhoz való kiszólásként is értékelhető. A mesélő a hallgatótól együttérzést, a mesében kifejezett érzelmekkel való azonosulást, megerősítést vár el. A **már** határozószó ebben a mondategységben nyomósít (ÉKSz. 1972.).

A mennyiségjelzős szintagmát konkatenáltam (egy[^]lánya).

Új indexet nem kell bevezetni.

[K12/&ind]Hát hogyne, egy[^]lánya(i04+i02), igaz-e már!

[K13]Aztán akkor azon a kis dombon, amit ráhúztak a lánynak vagy a gödörnek a tetejére, már másnapra lett egy jávorfa, egy olyan, hogy már lehetett belőle egy sípot csinálni.

[K13/&vb]Aztán[^]akkor azon[^]a[^]kis[^]dombon (*az említetten*), amit ráhúztak a[^](*megölt*) lánynak vagy a[^]gödörnek a[^]tetejére, már[^]másnapra lett egy[^]jávorfa, egy[^]olyan (*jávorfa lett*), hogy már lehetett belőle egy[^]sípot csinálni.

Kommentár

A tizenharmadik szövegmondat négy mondategységre osztható.

[K13a]: **Aztán akkor azon a kis dombon, (...) már másnapra lett egy jávorfa,**
Predikatív viszonya: **jávorfa – lett.**

[K13b]: **amit ráhúztak a lánynak vagy a gödörnek a tetejére,**

Predikatív viszonya hiányos, az alany [10b]-ben szerepel utoljára expliciten: (*ők, a két idősebb királylány*) – **ráhúztak.**

[K13c]: **egy olyan,**

Predikatív viszonya hiányos, az alanyt és az állítmányt [K13a]-ból pótolhatjuk: (*jávorfa*) – (*lett*).

[K13d]: **hogy már lehetett belőle egy sípot csinálni.**

Predikatív viszonya: **csinálni – lehetett.**

A szövegmondatban található időhatározószók – **aztán, akkor, másnapra** – mind egy, a következő időpontra utalnak, ezért kapcsoltam össze az egymás után álló **aztán^akkor** elemeket. Véleményem szerint az összekapcsolt tagok közül ebben a szövegben a második nem állhat önállóan, az első igen: *Aztán azon a kis dombon, *Akkor azon a kis dombon.*

Mivel a **már** határozószónak van időre utaló szerepe – 'valami a vártnál, a szoktnál korábban következett vagy következik be' (ÉKSz. 1972.) –, [K13a]-ban a konkatenáció mellett döntöttem: **már^másnapra**, [K13d]-ben pedig adtam időre utaló indexet: **már(i0₆)**.

Konkatenálandó kijelölő jelzős szerkezet: **azon^a^kis^dombon**.

Bevezetendő indexek

i04** = a megölt királyné (állapotváltozás)

i11 = a gödör teteje

i12 = egy síp

i04** és i08 viszonya metonimikus: holttest és helye kapcsolata. Ezért mondhatja a mesélő, hogy *a lánynak vagy a gödörnek a tetejére*. A metonimiát a **ráhúzták** ige igekötőjének indexébe nem foglaltam bele.

Itt jelenik meg először a címadó entitás, a jávorfa, és ebben a szövegmondatban teljesedik ki a legkisebb királyné, a jávorfa és a furulya kapcsolata: i04** (a megölt királyné) = i01 (a jávorfa), i01** (a jávorfa mint anyag) = i12 (a síp). Az állapotváltozásokat ebben a sorrendben – ami a „valós” eseményeket követi, hiszen mindennapi forgatókönyveink szerint valaki előbb él, aztán meghal, és csak utána lehet belőle sípot készíteni – nem tudjuk ábrázolni, mert meghamisítaná a szöveg procedurális feldolgozási rendjét. Az indexálásnak a szöveg kezdetétől, a címtől kell indulnia.

A szövegmondatban az állapotváltozás jelölését az i01 index további mellékjelezésével is megoldhattam volna (i01*** = a (jávorfa)síp), de egyszerűbbnek tartottam i12 bevezetését.

[K13/&ind]Aztán^akkor(i00₆) azon^a^kis^domb(i09)on, amit rá(=i11)húztak(i07) a^ lány(i04**)nak vagy a^gödör(i08)nek a^tetejé(i11+i08)re, már^másnapra(i00₆) lett egy^jávorfa(i01), egy^olyan, hogy már(i00₆) lehetett belőle(i01) egy^síp(=i12)ot csinálni.

[K14]Aztán a juhásznak meg mindjárt a szemébe tünt.

[K14/&vb]Aztán a^juhásznak meg mindjárt a szemébe tünt (*a jávorfa*).

Kommentár

A tizennegyedik szövegmondat egy mondategységből és egy predikatív viszonyból áll. A predikatív viszony alánya hiányzik, az előző szövegmondatból tudhatjuk meg: (*jávorfa*) – **tünt**.

A **mindjárt** határozószó is a meseidő múlását jelzi, referenciája azonos a szövegmondat elején álló **aztán** referenciájával (i00₇). Az azonos időpontra való utalás ismétlése kiemeli, nyomatékosítja (vö. [K13]).

A szemébe tűnt frazeológiai egységet nem konkatenáltam, és a predikatív viszonyban is csak az igei alptaggal számoltam. A meghatározó tagot nem indexáltam.

Bevezetendő index

i13 = a juhász

A juhász először jelenik meg a mesében, de határozott névelővel.

[K14/&ind]Aztán(i00₇) a^juhász(= i13)nak meg mindjárt(i00₇) a szemébe tűnt(i01).

[K15]Szemébe tűnt a juhásznak, aztán azt mondja, hogy hát ő azt a szép kis fácskát még nem látta, de ő azt le is vágja, aztán akkor csinál belőle furulyát.

[K15/&vb]Szemébe tűnt a^juhásznak (*a jávorfa*), aztán azt mondja (*a juhász*), hogy hát ő (*a juhász*) azt^a^szép^kis^fácskát (*a jávorfát*) még (*eddig*) nem^látta, de ő (*a juhász*) azt (*a jávorfát*) le is vágja, aztán^akkor csinál (*ő, a juhász*) belőle (*a jávorfából egy*) furulyát.

Kommentár

A tizenötödik szövegmondat öt mondategységből áll.

[K15a]: Szemébe tűnt a juhásznak,

Predikatív viszonya hiányos, [K13a]-ból egészíthető ki: (*a jávorfa*) – tűnt.

[K15b]: aztán azt mondja,

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategységből egészíthető ki: (*ő, a juhász*) – mondja.

[K15c]: hogy hát ő azt a szép kis fácskát még nem látta,

Predikatív viszonya: ő – nem látta.

[K15d]: de ő azt le is vágja,

Predikatív viszonya: ő – levágja.

[K15e]: aztán akkor csinál belőle furulyát.

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből egészíthető ki: (*ő, a juhász*) – csinál.

Az első mondategység az előző szövegmondat ismétlése, nyomatékosítása.

Időre utaló határozószók: még, aztán, akkor. Nem egyirányúak: [K15b]-ben az **aztán** kijelöli a mese idejében a következő időpontot (i00₈), a jelen idejű ige pedig nézőpontváltást mutat: a juhász beszél. Ennek megfelelően [K15c]-ben a még a juhász szempontjából vonatkozik a múltra (i00_{8m}), [K15e]-ben az **aztán^akkor** 'és aztán, és majd' jelentésben szintén az ő szempontjából a jövőre (i00_{8j}). A konkatenáció indokai azonosak [K13a]-val: az **aztán** állhat önállóan a mondategység élén, az **akkor** nem: *aztán csinál belőle furulyát*, **akkor csinál belőle furulyát*.

A második mondategység tárgyi mellékmondatra utaló névmását [K06]-tal és [K10]-zel megegyezően ábrázoltam.

Konkatenált kijelölő jelzős szerkezet: **azt^a^szép^kis^fácskát**.

A tagadó igei állítmányt (**nem^látta**) konkatenáltam.

A **levág** ige igekötője befejezettséget jelent. Az igekötő elválását, az is közbeékelődését nem jelöltem (vö. K05, K10).

A rokonértelműség miatt kapta a **furulya** ugyanazt az i12 indexet, mint amit a tizenharmadik szövegmondatban a **síp**. A **furulya** névelőtlen köznévfő, a határozatlanlanságot a kitehető *egy* névelő és az igeragozás igazolja.

Bevezetendő index nincsen, i12 a következőképpen bővül:

i12 = egy súp, (egy) furulya

[K15/&ind]Szemébe tűnt(i01) a^juhász(i13)nak, aztán(i00₈) azt mondja(i13|AZT), hogy hát ő(i13) azt^a^szép^kis^fácská(i01)t még(i00_{8m}) nem^látta(i13|i01), de ő(i13) az(i01)t le is vágja(i13|i01), aztán^akkor(i00_{8j}) csinál(i13) belőle(i01) furulyá(i12)t.

[K16]Csinált is, le is vágta, aztán csinált belőle furulyát.

[K16/&vb]Csinált is (*a juhász a jávorfából egy furulyát*), le is vágta (*a juhász a jávorfát*), aztán csinált (*a juhász*) belőle (*a jávorfából*) furulyát.

Kommentár

A tizenhatodik szövegmondatban három mondategységet lehet megkülönböztetni.

[K16a]: **Csinált is,**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből ([K15a-e]) egészíthető ki: (*ő, a juhász*) – **csinált**, noha a *juhász* a szövegelőzményben nem alanyként fordult elő.

[K16b]: **le is vágta,**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből ([K15a-e]) egészíthető ki: (*ő, a juhász*) – **levágta**.

[K16c]: **aztán csinált belőle furulyát.**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből ([K15a-e]) egészíthető ki: (*ő, a juhász*) – **csinált**.

Az egész szövegmondat ismétlés, az ismétlésen belül is ismétlés: [K16c] bővítetten ismétli [K16a]-t, a szövegmondat egésze ismétli [K15]-öt, amit a predikatív szerkezetek hiányossága, illetve [K15]-ből lehetséges kiegészíthetősége is alátámaszt.

A szövegmondat érdekessége, hogy [K16b] időben megelőzi [K16a]-t: a mondat-egységek anakroniája hasonló [K06]-hoz és [K10]-hez (homodiegetikus analepszis).

Bevezetendő index nincsen.

[K16/&ind]Csinált is(i13), le is vágta(i13|i01), aztán(i00₉) csinált(i13) belőle(i01) furulyá(i12)t.

[K17]Aztán akkor fújta, aztán akármit akart rajta fújni, csak azt fújta, hogy: – Fújjad, fújjad, juhászlegény, én is voltam király lánya, a királynak kisebb lánya, most már vagyok jávorfácska, jávorfából furulyácska.

[K17/&vb]Aztán^akkor fújta (*a juhász a furulyát*), aztán akármit akart (*a juhász*) rajta (*a furulyán*) fújni, csak azt fújta (*a furulya*), hogy: – Fújjad (*te, a juhász a furulyát/dalt*), fújjad (*te, a juhász a furulyát/dalt*), juhászlegény, én (*a furulya*) is voltam király lánya, a^királynak kisebb^lánya (*voltam én, a furulya*), most^már vagyok jávorfácska (*én, a furulya*), jávorfából (*ez a/készült*) furulyácska (*vagyok én*).

Kommentár

A tizenhetedik szövegmondat nyolc mondategységre bontható. Ezek a következők:

[K17a]: **Aztán akkor fújta,**

Predikatív viszonya hiányos, [K16]-ból egészíthető ki: (*a juhász*) – **fújta**. A **juhász** grammatikailag kifejtett alanyként még nem szerepelt.

[K17b]: **aztán akármit akart rajta fűjni,**

Predikatív viszonya hiányos, közvetlen előzménye a verbálisan kiegészített [K17a]: (*a juhász*) – **akart**.

[K17c]: **csak azt fújta,**

Predikatív viszonya hiányos, közvetlen előzménye a verbálisan kiegészített [K17b]: (*a furulya*) – **fújta**.

[K17d]: **hogy: – Fújjad, fújjad, juhászlegény,**

Predikatív viszonya hiányos: (*te*) – **fújjad**.

Az igei személyrag E/2. alanyra utal, amelynek a szervetlenül kapcsolódó megszólítás a megnevezettje.

[K17e]: **én is voltam király lánya,**

Predikatív viszonya: **én – voltam lánya**.

[K17f]: **a királynak kisebb lánya,**

Predikatív viszonya hiányos, közvetlenül [K17e]-ből egészíthető ki: (*én*) – (*lányam voltam*).

[K17g]: **most már vagyok jávorfácska,**

Predikatív viszonya hiányos, közvetlenül [K17f]-ből egészíthető ki. Az E/1. személyes névmás mint explicit határozott alany utójára [K17e]-ben fordult elő: (*én*) – **jávorfácska vagyok**.

[K17h]: **jávorfából furulyácska.**

Predikatív viszonya hiányos. Kiegészítéséhez [K17g] használható. Az E/1. személyes névmás megjelenéséről mondtak itt is érvényesek: (*én*) – **furulyácska (vagyok)**.

Időre utaló határozószók: **aztán, akkor, most, már**. Az **aztán^akkor** összekapcsolását az indokolta, hogy az első tag nem hagyható el: *Aztán fújta, *Akkor fújta* (vö. K13).

A **most** és a **már** határozószók ugyanarra a [K17b]-ben megjelölt időpontra vonatkoznak, de nem a narrátor, hanem az egyik szereplő, a legkisebb királylány szempontjából (E/1.): a gyilkosság következtében lett jávorfa. A **voltam** és a **vagyok** segédigék indexálása is ugyanarra a grammatikai alanyra utal: **voltam** (*én, a furulya = i12*) **király lánya, vagyok** (*én, a furulya = i12*) **jávorfácska**. A **már** határozószó nyomatékosan fejezi ki azt, hogy elkezdődött, beállt a változás (ÉKSz. 1972.), tehát a jelen állapotát a múlthoz viszonyítja. Ezért láttam el a két szót a konkatenáció jelével, valamint a múltra is utaló kettős indexszel: **most^már**(i00_{11m}).

[K17b]-ben az **akármit** általános névmást az **akar** ige tárgyi vonzatának és tartalomváró elemnek tüntettem föl, mintha főmondati utalószó lenne.

[K17e]-t – **én is voltam király lánya** – úgy értelmeztem, hogy 'én is királylány voltam', tehát 'nekem is ilyen rangom volt' (i02*, i03*). [K17f]-ben két értelmezés is fölmerülhet: a **királynak kisebb lánya** továbbra is rangot, tulajdonságot jelent (i02*, i04*), vagy a határozott névelő miatt egy bizonyos királynak a kisebb lányáról van szó (i02, i04), aki annak az országnak a királya, amelyekben a juhász él. Az első lehetőséget fogadtam el, és a rangot, tulajdonságot jelölő indexeket használtam.

A minőségjelzős szintagmát – **kisebb^lánya** – konkaténáltam.

Bevezetendő indexek

i13' = juhászlegény (megszólitás)

i04* = (leg)kisebb királylány (rang, tulajdonság)

i01** = jávorfa mint anyag (állapotváltozás)

[K17/&ind]Aztán^akkor(i00₁₀) fújta(i13li12), aztán(i00₁₁) akármit akart(i13IAKÁRMIT) rajta(i12) fújni, csak azt fújta(i12IAZT), hogy: – Fújjad(i13'li12), fújjad(i13'li12), juhászlegény(i13'), én(i12) is voltam(i12) király(i02*) lánya(i03*+i02*), a^király(i02*)nak kisebb^lánya(i04*+i02*), most^már(i00_{11m}) vagyok(i12) jávorfácska (i01**), jávorfá(i01**)ból furulyácska(i12).

[K18]De ő akármit akart rajta furuly... vagy fújni, furulyázni, állandóan neki a furulya csak ezt fújta.

[K18/&vb]De ő (*a juhász*) akármit akart rajta (*a furulyán*) furuly... vagy fújni, furulyázni, állandóan neki (*a juhásznak*) a^furulya csak ezt (*az előbbi dalt*) fújta.

Kommentár

A tizennyolcadik szövegmondatban két mondategységet találunk.

[K18a]: **De ő akármit akart rajta furuly... vagy fújni, furulyázni,**

Predikatív viszonya hiányos, közvetlenül [K17]-ből egészíthető ki: (*a juhász*) – akart.

[K18b]: **állandóan neki a furulya csak ezt fújta.**

Predikatív viszonya: **furulya – fújta.**

A szövegmondat lényegében [K17b] és [K17c] ismétlése. Az utalás „hatókörét”, a dalt [K17c]-ben pontosan jelöli a távolra mutató névmási alap (utalószó): **azt**, ami itt előre utal, [K18b]-ben pedig a közelre mutató névmás (a mondategység grammatikai tárgya): **ezt**, ami a szövegben visszaautal.

Időt jelölő indexszel az **állandóan** határozószót láttam el.

Bevezetendő index nincsen.

[K18/&ind]De ő(i13) akármit akart(i13IAKÁRMIT) rajta(i12) furuly... vagy fújni, furulyázni, állandóan(i00₁₂) neki(i13) a^furulya(i12) csak ezt fújta(i12IEZT).

[K19]Hát egyet gondolt a juhász, hogy ő azt elviszi a királyhoz, hogy hát miféle lehet az, mi az.

[K19/&vb]Hát egyet gondolt a^juhász, hogy ő (*a juhász*) azt (*a furulyát*) elviszi a^királyhoz, hogy hát miféle lehet az (*a furulya*), mi az (*a furulya*).

Kommentár

A tizenkilencedik szövegmondat négy mondategységből áll.

[K19a]: **Hát egyet gondolt a juhász,**

Predikatív viszonya: **juhász – gondolt.**

[K19b]: **hogy ő azt elviszi a királyhoz,**

Predikatív viszonya: **ő – elviszi.**

[K19c]: **hogy hát miféle lehet az,**
Predikatív viszonya: **miféle lehet – az.**

[K19d]: **mi az.**

Predikatív viszonya: **mi – az.**

[K19d] [K19c] ismétlése, nyomatékosítása, a predikatív viszony is ezt tükrözi.

Az ő személyes névmás az előző mondategységből, [K19b]-ből ('a juhász'), az az mutató névmás tartalma az előző szövegmondatból, [K18b]-ből ('a furulya') töltődik fel.

Az első mondategység **egy**et **gondolt** szövegrészét szinonimnak veszem az *azt gondolta* szerkezettel, és ugyanúgy elemzem: az **egy** számnév ugyanolyan tartalomváró elem, mint a névmási alap.

A **király** ebben a szövegmondatban már egy bizonyos királyt jelent, annak az országnak a királyát, amelyekben a juhász lakik. Mi, a hallgatók/olvasók már ismerjük ezt a személyt.

A jelen idejű igealakok (**elviszi, lehet**) jövő időre utalnak.

Az **elviszi** igekötője irányt jelöl: **el(i02)viszi a király(i02)hoz.**

Új indexet nem kell bevezetni.

[K19/&ind]Hát egyet gondolt(i13IEGYET) a^juhász(i13), hogy ő(i13) az(i12)t el(i02)viszi(i13li12) a^király(i02)hoz, hogy hát miféle lehet(i12) az(i12), mi az(i12).

[K20]Hát aztán el is vitte ő azt a királyhoz.

[K20/&vb]Hát aztán el is vitte ő (*a juhász*) azt (*a furulyát*) a^királyhoz (*az említett*hez).

Kommentár

A huszadik szövegmondat egy mondategységből és egy predikatív viszonyból áll.
Predikatív viszonya: **ő – elvitte.**

A személyes névmási alany referenciáját [K19a]-ból tudjuk: 'a juhász'.

A szövegmondat [K19b] ismétlése.

Ige és igekötő elválását, az is módosítószó beékelődését [K15d]-hez hasonlóan nem jelöltem. Az igekötő irányjelölését az előző szövegmondatához hasonlóan indexáltam.

Bevezetendő index nincs.

[K20/&ind]Hát aztán(i00₁₃) el(i02) is vitte(i13li12) ő(i13) az(i12)t a^király(i02)hoz.

[K21]Fújja a király – mert azt mondta a király a fiúnak, hogy adja oda neki, hogy őneki mit fúj.

[K21/&vb]Fújja a^király (*a furulyát*) – mert azt mondta a^király a^fiúnak, hogy adja oda neki (*a királynak a furulyát*), hogy őneki (*a királynak a furulya*) mit fúj.

Kommentár

A huszonegyedik szövegmondat négy mondategységet tartalmaz.

[K21a]: **Fújja a király –**

Predikatív viszonya: **király – fújja.**

[K21b]: **mert azt mondta a király a fiúnak,**

Predikatív viszonya: **király – mondta.**

[K21c]: **hogy adja oda neki,**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategységből, [K21b]-ből egészíthető ki: (*a juhász*) – **adja oda.** A *juhász* explicit alanyként utoljára [K19a]-ban fordult elő.

[K21d]: **hogy őneki mit fúj.**

Predikatív viszonya hiányos, az előző szövegmondat(ok)ból egészíthető ki: (*a furulya*) – **fúj.** A *furulya* explicit alanyként [K18b]-ben szerepelt.

A narráció nem követi az időrendet, hiszen logikusan [K21b, c, d]-nek meg kell előznie [K21a]-t. A logikai rendet igazolja a magyarázó **mert** kötőszó [K21b] élén, ami az összetett mondat főviszonyát jelzi: [K21a] főmondat, [K21b] főmondat, a következők ennek alárendelt mellékmondatok: [K21c] tárgyi alárendelt mellékmondat, [K21d] célhatározói alárendelt mellékmondat. Az események elmondásának időrendje [K06], [K10] és [K16]-hoz hasonlóan bomlik meg, ám az anakroniát időhatározószó nem jelöli.

Az első mondategység jelen idejű igéje kiemeli a szemünk előtt zajló leleplezési jelenet drámaiságát: **fújja a király.**

Az **adja oda** (K21c) és a **fúj** (K21d) jelen idejű igealakok a jövőre vonatkoznak a király idézett beszédében.

Az **adja oda** igekötője irányjelölő: **oda**(i02 = a királynak). Az elváló igekötőt nem konkaténáltam.

A személyes névmási határozószók legvalószínűbben a második mondategységből nyerik el referenciájukat: [K21b] a király – [K21c]: **neki**, [K21d]: **őneki**.

A főmondatbeli utalószó (**azt**) és a kérdő névmás (**mit**) ábrázolása az eddigi gyakorlatot követi.

Ebben a szövegmondatban új index nincs. A **fiú** a *juhász* szinonimája, továbbra is i13 indexszel ellátva.

[K21/&ind]Fújja(i02li12) a^király(i02) – mert azt mondta(i02IAZT) a^király(i02) a^fiú(i13)nak, hogy adja(i13li12) oda(i02) neki(i02), hogy őneki(i02) mit fúj(i12IMIT).

[K22]No, fújta aztán a furulya, hogy: – Fújjad, fújjad, édesapám, én is voltam király lánya, a királynak kisebb lánya, most már vagyok jávorfácska, jávorfából furulyácska.

[K22/&vb]No, fújta aztán a^furulya (*azt*), hogy: – Fújjad (*te, édesapám*), fújjad (*te, édesapám*), édesapám, én (*a furulya*) is voltam király lánya, a^királynak kisebb^lánya (*voltam én, a furulya*), most^már vagyok jávorfácska (*én, a furulya*), jávorfából (*ez a/készült*) furulyácska (*vagyok én*).

Kommentár

A huszonkettedik szövegmondat hat mondategységből áll, melyek az alábbiak:

[K22a]: **No, fújta aztán a furulya, hogy:**

Predikatív viszonya: **furulya – fújta.**

[K22b]: – **Fújjad, fújjad, édesapám,**

Predikatív viszonya: (*te*) – **fújjad.** A megszólítás szervesen kapcsolódik a mondategységhez, amely halmozott állítmányt tartalmaz.

[K22c]: **én is voltam király lánya,**

Predikatív viszonya: **én – voltam lánya.**

[K22d]: a királynak kisebb lánya,

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategységből, [K22c]-ből egészíthető ki: (én) – lánya (voltam).

[K22e]: most már vagyok jávorfácska,

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből egészíthető ki: (én) – jávorfácska vagyok. Az én nem az előző mondategység, hanem [K22c] explicit alanya.

[K22f]: jávorfából furulyácska.

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből, [K22c-e]-ből egészíthető ki: (én) – furulyácska (vagyok).

A 22. szövegmondat a 17. ismétlése, kisebb – értelemszerű – változtatásokkal. A megszólítás a leleplezés első lépése: a halott lány(i04**) szól édesapjához, ezért adtam az i02'+i04** indexet. A 17. szövegmondat most időpontja i00₁₁-ről i00₁₄-re változik, ugyanis megegyezik az első mondategységben megjelölt időponttal (aztán(i00₁₄)), a beállt változás, a jávorfává válás azonban nem módosult, tehát a beszélő szempontjából a múltra utaló index változatlan: most^már(i00_{14m}).

A no módosítószó az elbeszélést élénkíti (ÉKSz.), éppen úgy, mint a hát.

A fújta tárgyas ige, a hiányzó tárgyi vonatkoztatást (az indexált változtatásban dőlten szedve) a második mondategység fejt ki.

Bevezetendő index

i02' = édesapám (megszólítás = a király)

[K22&ind]No, fújta(i12I4ZT) aztán(i00₁₄) a^furulya(i12), hogy: – Fújjad(i02' i12), fújjad(i02'li12), édesapám(i02'+i04**), én(i12) is voltam(i12) király(i02*) lánya (i03**+i02*), a^király(i02*)nak kisebb^lánya(i04**+i02*), most^már(i00_{14m}) vagyok(i12) jávorfácska(i01**), jávorfá(i01**)ból furulyácska(i12).

[K23]Megint odaadták a királynénak.

[K23&vb]Megint odaadták (ők, a jelenlévők a furulyát) a^királynénak.

Kommentár

A huszonharmadik szövegmondat mondategységének predikatív viszonya a következő: (ők) – odaadták. A T/3. személyű igei személyrag a jelenlévő szereplőkre utal.

Az odaad jelölésének indokai megegyeznek a [K21c] kapcsán felsoroltakkal.

A megint határozószó 'utána', 'ezután' jelentése miatt kapta az i00₁₅ indexet.

Bevezetendő indexek

i14 = a jelenlévők

i15 = a királyné

[K23&ind]Megint(i00₁₅) oda(=i16)adták(=i15li12) a királyné(i16)nak.

[K24]Annak is fújta aztán, hogy: – Fújjad, fújjad, édesanyám, én is voltam király lánya, a királynak kisebb lánya, most már vagyok jávorfácska, jávorfából furulyácska.

[K24/&vb]Annak is fújta aztán (*a furulya azt*), hogy: – Fújjad (*te, édesanyám a furulyát/dalt*), fújjad (*te, édesanyám a furulyát/dalt*), édesanyám, én (*a furulya*) is voltam király lánya, a[^]királynak kisebb[^]lánya (*voltam én, a furulya*), most[^]már vagyok jávorfácska (*én, a furulya*), jávorfából (*ez a/készült*) furulyácska (*vagyok én*).

Kommentár

A huszonnegyedik szövegmondat hat mondategységből áll, melyek a következők:

[K24a]: **Annak is fújta aztán, hogy:**

A hiányos predikatív viszonyt az előző szövegmondat(ok)ból egészíthetjük ki: (*a furulya*) – **fújta**. A *furulya/furulyácska* explicit formában [K22f] összetett állítmánynak névszói része.

[K24b]: – **Fújjad, fújjad, édesanyám,**

Predikatív viszonya: (*te*) – **fújjad**. A megszólítás szertetlenül kapcsolódik a mondategységhez, amely halmazott állítmányt tartalmaz.

[K24c]: **én is voltam király lánya,**

Predikatív viszonya: **én** – **voltam lánya**.

[K24d]: **a királynak kisebb lánya,**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategységből, [K24c]-ből egészíthető ki: (*én*) – **lánya (voltam)**.

[K24e]: **most már vagyok jávorfácska,**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből egészíthető ki: (*én*) – **jávorfácska vagyok**. Az **én** [K24c] határozott alanya.

[K24f]: **jávorfából furulyácska.**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből, [K24c] és [K24e]-ből egészíthető ki: (*én*) – **furulyácska (vagyok)**.

A szövegmondat a leleplezés második lépése: a furulyává vált lány édesanyjához beszél: **édesanyám**(i15'+i04**).

A 24. szövegmondat a 22. ismétlése, éppen úgy, mint ahogy az a 17.-nek. Az elemzés szempontjai megegyeznek a 22. szövegmondat elemzésével.

Az **annak** a szövegmondaton belül töltődik fel tartalommal: a királynénak.

Bevezetendő index

i15' = édesanyám (megszólítás = a királyné)

[K24/&ind]Annak(i15) is fújta(i12|AZT) aztán(i00₁₆), hogy: – Fújjad(i15'li12), fújjad(i15'li12), édesanyám(i15'+i04**), én(i12) is voltam(i12) király(i02*) lánya (i03* + i02*), a[^]király(i02*)nak kisebb[^]lánya(i04*+i02*), most[^]már(i00_{16m}) vagyok(i12) jávorfácska(i01**), jávorfá(i01**)ból furulyácska(i12).

[K25]No, berendeli a király a két lányát, hogy hát nekik mit fűj.

[K25/&vb]No, berendeli (*a terembe*) a[^]király a[^]két[^]lányát (*a két idősebbiket*), hogy hát nekik (*a két idősebbik lánynak*) mit fűj (*a furulya*).

Kommentár

A huszonötödik szövegmondatot két mondategységre választottam szét:

[K25a]: **No, berendeli a király a két lányát,**

Predikatív viszonya: király – berendeli.

[K25b]: **hogy hát nekik mit fúj.**

Predikatív viszonya hiányos, az előző szövegmondatból, [K24]-ből egészíthető ki: (*furulya*) – fúj.

A *furulya* utoljára explicit alanyként [K22a]-ban fordult elő.

A szövegmondat jelen idejű igealakjai [K21]-hez hasonlóan erősítik a drámaiságot. A második mondategység felépítésében ismétli [K21d]-t: [K25b]: **hogy hát nekik mit fúj**, [K21d]: **hogy őneki mit fúj**.

A **berendeli** ige igekötője iránnyt jelöl, de a hiányzó vonzat miatt nem láttam el helyre utaló indexszel (vö. **elment** [K04]).

A **nekik** személyragos határozószó a szövegmondaton belül, az előző mondategységből kapja referenciáját: 'a két idősebb királylánynak.

A kérdőszó tárgyi vonzatként való feltüntetése követi az eddigi gyakorlatot – [K07], [K08], [K21].

Új indexet nem kell bevezetni.

[K25/&ind]No, berendeli(i02) a^király(i02) a^két^lányá(i07+i02)t, hogy hát nekik(i07) mit fúj(i12|MIT).

[K26]Hát aztán mindjárt odaadják az egyik lánynak.

[K26/&vb]Hát aztán^mindjárt odaadják (*ők, a jelenlévők a furulyát*) az^egyik^lánynak.

Kommentár

A huszonhatodik szövegmondat egy mondategységből és egy predikatív viszonyból áll: (*ők*) – **odaadják**. Predikatív viszonya hiányos, kiegészítése – hasonlóan [K23]-hoz – tudásunkkal lehetséges: az igei személyrag a jelenlévő szereplőkre utal.

A két időhatározószó ugyanarra a következő időpontra vonatkozik, ezért konkatenáltam őket: **aztán^mindjárt**(i00₁₇).

Ebben a szövegmondatban is jelen idejű az igealak: **odaadják**.

Bevezetendő index

i16 = az egyik idősebb királylány

[K26/&ind]Hát aztán^mindjárt(i00₁₇) oda(=i16)adják(i14|i12) az^egyik^lány(i16)nak.

[K27]Annak meg azt ízélte, hogy hát: – Fújjad, fújjad, én gyilkosom, én is voltam király lánya, a királynak kisebb lánya, most már vagyok jávorfácska, jávorfából furulyácska.

[K27/&vb]Annak meg azt ízélte (*fújta a furulya*), hogy hát: – Fújjad (*te, a gyilkosom a furulyát/dalt*), fújjad (*te, a gyilkosom a furulyát/dalt*), én^gyilkosom, én (*a furulya*) is voltam király lánya, a^királynak kisebb^lányá (*voltam én, a furulya*), most^már vagyok jávorfácska (*én, a furulya*), jávorfából (*ez a/készült*) furulyácska (*vagyok én*).

Kommentár

A huszonhetedik szövegmondat hat mondategységre bontható:

[K27a]: **Annak meg azt ízélte,**

Predikatív viszonya hiányos: (*a furulya*) – **ízélte** 'fújta'. A predikatív viszony az előző szövegmondatokból egészíthető ki: a **furulya** utoljára explicit alanyként [K22a]-ban fordult elő, a **fúj(ta)** [K25b]-ben.

[K27b]: **hogy hát: – Fújjad, fújjad, én gyilkosom,**

Predikatív viszonya: (*te*) – **fújjad**. A megszólítás szervesen kapcsolódik a mondategységhez, amely halmozott állítmányt tartalmaz.

[K27c]: **én is voltam király lánya,**

Predikatív viszonya: **én – voltam lánya.**

[K27d]: **a királynak kisebb lánya,**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategységből, [K27c]-ből egészíthető ki: (*én*) – **lánya (voltam).**

[K27e]: **most már vagyok jávorfácska,**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből egészíthető ki: (*én*) – **jávorfácska vagyok.** Az **én** [K27c]-ben fordul elő határozott alanyként.

[K27f]: **jávorfából furulyácska.**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondategység(ek)ből, [K27c] és [K27e]-ből egészíthető ki: (*én*) – **furulyácska (vagyok).**

A 27. szövegmondat kis változtatásokkal a 24., a 22. és a 17. ismétlése. Elemzésük szempontjai megegyeznek.

Az első mondategységben a mesélő visszatér a múlt idejű igealak használatához: **ízélte** 'fújta'.

Az **annak** az előző szövegmondatból kapja referenciáját: az egyik idősebb királylány.

Az **én**^{gyilkosom}(i16'+i04) szó szerkezethez az i04 = a legkisebb királylány indexét rendeltem, mert gyilkosa csak élő embernek lehet. A szövegmondat további részében az **én** az i12 = a furulya indexét kapta, az eddigiekkel megegyezően.

Bevezetendő index

i16' = gyilkosom (megszólítás = az egyik idősebb királylány)

[K27/ind] **Annak**(i16) **meg azt ízélte**(i12|AZT), **hogy hát: – Fújjad**(i16|i12), **fújjad**(i16|i12), **én**^{gyilkosom}(i16'+i04), **én**(i12) **is voltam**(i12) **király**(i02*) **lánya**(i03*+i02*), **a**^{király}(i02*)**nak kisebb**^{lánya}(i04*+i02*), **most**^{már}(i00_{18m}) **vagyok**(i12) **jávorfácska**(i01**), **jávorfá**(i01**)ből **furulyácska**(i12).

[K28] **Odaadják a másiknak is, hogy hát annak mit fúj.**

[K28/&vb] **Odaadják** (*ők, a jelenlévők*) **a**^{másiknak} **is** (*a másik lánynak*), **hogy hát annak** (*a másik lánynak*) **mit fúj** (*a furulya*).

Kommentár

A huszonnyolcadik szövegmondat két mondategységre:

[K28a]: **Odaadják a másiknak is,**

Predikatív viszonya hiányos, kiegészítése [K26]-hoz hasonlóan történik: (*ők*) – odaadják.

[K28b]: **hogy hát annak mit fúj.**

Predikatív viszonya hiányos; a **furulya** utoljára explicit alanyként [K22a]-ban fordult elő: (*a furulya*) – fúj.

A két mondat egység lényegében [K26] és [K25b] ismétlése:

[K26]: **Hát aztán mindjárt odaadják az egyik lánynak, [K25b]: hogy hát nekik mit fúj.**

Az **annak** a szövegmondaton belül nyeri el tartalmát: a másik idősebb királylány.

Egy indexet kell bevezetni:

i17 = a másik idősebb királylány

[K28&ind]Oda(=i17)adják(i14li12) a^másik(i17)nak is, hogy hát annak(i17) mit fúj(i12|MIT).

[K29]Annak is azt fújta, hogy: – Fújjad, fújjad, én gyilkosom, én is voltam király lánya, a királynak kisebb lánya, most már vagyok jávorfácska, jávorfából furulyácska.

[K29/&vb]Annak is azt fújta (*a furulya*), hogy: – Fújjad (*te, a gyilkosom a furulyát / dalt*), fújjad (*te, a gyilkosom a furulyát/dalt*), én^gyilkosom, én (*a furulya*) is voltam király lánya, a^királynak kisebb^lánya (*voltam én, a furulya*), most^már vagyok jávorfácska (*én, a furulya*), jávorfából (*ez a/készült*) furulyácska (*vagyok én*).

Kommentár

A huszonkilencedik szövegmondat a következő hat mondat egységre tagolódik:

[K29a]: **Annak is azt fújta,**

Predikatív viszonya hiányos: (*a furulya*) – fújta. A predikatív viszony az előző szövegmondatból kiegészíthető, noha a **furulya** explicit alanyként utoljára [K22a]-ban fordult elő.

[K29b]: **hogy: – Fújjad, fújjad, én gyilkosom,**

Predikatív viszonya: (*te*) – fújjad. A megszólítás szervesen kapcsolódik a mondat egységhez, amely halmozott állítmányt tartalmaz.

[K29c]: **én is voltam király lánya,**

Predikatív viszonya: **én – voltam lánya.**

[K29d]: **a királynak kisebb lánya,**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondat egységből, [K29c]-ből egészíthető ki: (*én*) – **lánya (voltam).**

[K29e]: **most már vagyok jávorfácska,**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondat egység(ek)ből egészíthető ki: (*én*) – **jávorfácska vagyok.** Az **én** [K29c]-ben fordul elő határozott alanyként.

[K29f]: **jávorfából furulyácska.**

Predikatív viszonya hiányos, az előző mondat egység(ek)ből, [K29c] és [K29e]-ből egészíthető ki: (*én*) – **furulyácska (vagyok).**

A 29. szövegmondat a [K27], [K24], [K22] és [K17] alkotta ismétlésláncba illeszkedik. Elemzése az eddigiekkel megegyezik.

Bevezetendő index

i17' = gyilkosom (megszólitás = a másik idősebb kiráylány)

[K29/∧ind] Annak(i17) is azt fújta(i12IAZT), hogy: – Fújjad(i17'li12), fújjad(i17' i12), én^gyilkosom(i17'+i04), én(i12) is voltam(i12) király(i02*) lánya(i03**+i02*), a^király(i02*)nak kisebb^lány(a(i04**+i02*)), most^már(i00_{19m}) vagyok(i12) jávorfácska(i01**), jávorfá(i01**)ból furulyácska(i12).

[K30]Mindjárt észre jött a király, hogy a lányát a két lány tette tönkre.

[K30/∧vb]Mindjárt észre jött a^király, hogy a^lányát (*a legkisebbiket*) a^két^lány (*a két idősebbik*) tette tönkre.

Kommentár

A harmincadik szövegmondat az alábbi két mondategységből áll:

[K30a]: **Mindjárt észre jött a király,**

Predikatív viszonya: király – jött.

[K30b]: **hogy a lányát a két lány tette tönkre.**

Predikatív viszonya: lány – tette.

A frazeológiai egységeket (**észre jött, tette tönkre**) ebben a szövegmondatban sem konkatenáltam, és a predikatív viszonyba is csak az igei részt foglaltam (vö. [K14]).

A második mondategység igei állítmánya a korábbi időpontban elkövetett gyilkosságra utal, ezt azonban verbálisan (például indexálható határozószóval: *akkor*) nem adja meg.

Új indexet nem kell bevezetni.

[K30/∧ind]Mindjárt(i00₂₀) észre jött(i02) a^király(i02), hogy a^lányá(i04+i02)t a^két^lány(i07) tette(i07li04) tönkre.

[K31]Úgyhogy aztán a két lányt rögtön kiüzte a izéből, kastélyból, hogy menjenek, amerre a két szemükkel látnak.

[K31/∧vb]Úgyhogy aztán a^két^lányt (*a két idősebbiket*) rögtön kiüzte (*a király*) a^izéből, kastélyból (*onnan, ahol laktak*), hogy menjenek (*ők, a két idősebbik lány*), amerre a két szemükkel látnak.

Kommentár

A harmincegyedik szövegmondatot három mondategység alkotja.

[K31a]: **Úgyhogy aztán a két lányt rögtön kiüzte a izéből, kastélyból,**

Predikatív viszonya: (*király*) – kiüzte. A predikatív viszony alanyi tagját az előző szövegmondatból tudhatjuk meg.

[K31b]: **hogy menjenek,**

Predikatív viszonya: (*ők, a két lány*) – menjenek. A hiányzó alany az előző mondategységből pótolható.

[K31c]: **amerre a két szemükkel látnak.**

Predikatív viszonyának alanyi tagja az első mondategységből egészíthető ki: *(ők, a két lány) – látnak.*

Az **úgyhogy** kötőszó, a szövegmondatot következményként kapcsolja az előbbiekhöz.

A **rögtön** és az **aztán** határozószók ugyanarra az időpontra utalnak, így ugyanazt az indexet kapták.

Az **izé** töltelékszót és a névelőt konkatenáltam, de indexet – [K10a]-val megegyezően – nem adtam neki.

A predikáció miatt a harmadik mondategységnek az igéjét elláttam indexszel (**látnak**), az állandó kifejezés többi tagját azonban nem (**amerre a két szemükkel**). A tagokat most sem konkatenáltam.

Új index

i18 = a kastély

A **kastély** a szövegben először fordul elő, mégis határozott névelővel, mint a **juhász** [K14]. Ebben az esetben a határozott referenciát a világról való tudásunk igazolja: a királyok kastélyban laknak.

[K31/ind] **Úgyhogy** **aztán**(i00₂₁) a **két**^**lány**(i07)t **rögtön**(i00₂₁) ki(=**i18**)üzte(i021) **izéből**, **kastély**(i18)ból, **hogy** **menjenek**(i07), **amerre a két szemükkel látnak**(i07).

[K32] A király meg a királyné még azóta is siratja a harmadik lányukat, **hogyha** meg nem haltak.

[K32/vb](Ez) A^király meg (ez) a^királyné még azóta (ezóta: *hogy megölték, és ezt ők megtudták*) is siratja a^harmadik^lányukat, **hogyha** meg^nem^haltak.

Kommentár

Az utolsó szövegmondat két mondategységre bomlik.

[K32a]: **A király meg a királyné még azóta is siratja a harmadik lányukat,**

Predikatív viszonya: **a király meg a királyné – siratja.**

[K32b]: **hogyha meg nem haltak.**

Predikatív viszonya hiányos, az alany azonos az első mondategység alanyával: *(ők, a király meg a királyné) – meg nem haltak.* A tagadó igei állítmány elváló egységeit konkatenáltam (vö. K15).

Az utolsó szövegmondat hagyományos formulával jelzi a fikció végét: **...hogyha meg nem haltak.**

Az **azóta** távolra mutató névmási határozószó összefoglaló jelleggel utal vissza a szövegnek arra a darabjára, amely a gyilkosság óta történeteket mondja el. A szülők valószínűleg akkor is siratták az eltűnt gyermeküket, amikor még úgy tudták, hogy a vadállat ölte meg, és ehhez az időponthoz az i00₅ index köthető.

Bevezetendő index nincsen.

A király és a királyné összefoglaló jelölésére új indexet nem vettem föl. Az eddigi indexszámukat vesszővel választom el.

[K32/&ind]A[^]király(i02) meg a[^]királyné(i16) még azóta(i00_{s-21}) is siratja(i02, i16) a[^]harmadik[^]lányuk(i04)at, hogyha meg[^]nem[^]haltak(i02, i16).

Az egyes szövegmondatok indexált változatainak összefoglalása

[K00/&ind]A[^]jávorfa(=i01)

[K01/&ind]Volt(=i00+i03*) egy[^]király(=i02*)nak három[^]lánya(=i03*+i02).

[K02/&ind]Aztán(i00₁) a[^]legkisebb(=i04)et legjobban szerette(i02li04).

[K03/&ind]De azért szerette(i02li03) ő(i02) mind[^]a[^]hárm(i03)at, de mégis a[^]legkisebb(i04) volt(i04) a[^]legkedvesebb neki(i02).

[K04/&ind]Egyszer(i00₂) elmentek(i03), elment(i03) a[^]három[^]lány(i03) eprezni, földi[^]epr(=i05)et szedni.

[K05/&ind]Akkor(i00₂) is a[^]legkisebb(i04) szedte(i04li06) a[^]kis[^]kosará(i06+i04)t tele.

[K06/&ind]Aztán(i00₃) a[^]két[^]királylány(=i07), a[^]két[^]testvére(i07+i04), ez(i07) meg már irigységből azt mondta(i07|AZT), hogy hát – összebeszéltek(i07), hogy – eddig(i00₃) is ő(i04)t szerette(i02li04) úgyis az[^]apjuk(i02+i03), meg ha majd[^]most(i00₃) is hazamennek(i03), aztán az[^]ő[^]kosara(i06+i04) lett(i06) leghamarabb(i00₃) tele, meging(i00₃) ő(i04)t szereti(i02li04) legjobban.

[K07/&ind]Mit csináljanak(i07|MIT) vele(i04)?

[K08/&ind]Mit[^]nem csináltak(i07|MIT) vele(i04)?

[K09/&ind]Találtak(i07li08) egy[^]gödr(i08)öt, bele(i08)ásták(i07li04) a[^]lány(i04)t, a[^]testvérük(i04+i07)et.

[K10/&ind]Aztán(i00₅) a[^]izén, azon[^]a[^]kis[^]domb(=i09)on, ahogy(i00₄) bele(i08)-ásták(i07li04) – ök(i07) meg hazamentek(i07) nagy izén, mert azt mondták(i07|AZT) az[^]apjuk(i02+i03)nak, hogy a[^]vadállat(=i10) szétszaggatta(i10li04) a[^]legkisebb[^]lánytestvérük(i04+i07)et.

[K11/&ind]Nagyon nagy szomorúság lett a[^]király(i02)nak, de nagyon!

[K12/&ind]Hát hogyne, egy[^]lánya(i04+i02), igaz-e már!

[K13/&ind]Aztán[^]akkor(i00₆) azon[^]a[^]kis[^]domb(i09)on, amit rá(=i11)húztak(i07) a[^]lány(i04**)nak vagy a[^]gödör(i08)nek a[^]tetejé(i11+i08)re, már[^]másnapra(i00₆) lett egy[^]jávorfa(i01), egy[^]olyan, hogy már(i00₆) lehetett belőle(i01) egy[^]síp(=i12)ot csinálni.

[K14/&ind]Aztán(i00₇) a^juhász(= i13)nak meg mindjárt(i00₇) a szemébe tünt (i01).

[K15/&ind]Szemébe tünt(i01) a^juhász(i13)nak, aztán(i00₈) azt mondja(i13|AZT), hogy hát ő(i13) azt^a^szép^kis^fácská(i01)t még(i00_{8m}) nem^látta(i13|i01), de ő(i13) az(i01)t le is vágja(i13|i01), aztán^akkor(i00_{8p}) csinál(i13) belőle(i01) furulyá(i12)t.

[K16/&ind]Csinált is(i13), le is vágta(i13|i01), aztán(i00₉) csinált(i13) belőle(i01) furulyá(i12)t.

[K17/&ind]Aztán^akkor(i00₁₀) fújta(i13|i12), aztán(i00₁₁) akármit akart(i13|AKÁRMIT) rajta(i12) fűjni, csak azt fújta(i12|AZT), hogy: – Fújjad(i13'li12), fújjad(i13'li12), juhászlegény(i13'), én(i12) is voltam(i12) király(i02*) lánya(i03**+i02*), a^király(i02*)nak kisebb^lánya(i04**+i02*), most^már(i00_{11m}) vagyok(i12) jávorfácska(i01**), jávorfá(i01**)ból furulyácska(i12).

[K18/&ind]De ő(i13) akármit akart(i13|AKÁRMIT) rajta(i12) furuly... vagy fűjni, furulyázni, állandóan(i00₁₂) neki(i13) a^furulya(i12) csak ezt fújta(i12|EZT).

[K19/&ind]Hát egyet gondolt(i13|EGYET) a^juhász(i13), hogy ő(i13) az(i12)t el(i02)viszi(i13|i12) a^király(i02)hoz, hogy hát miféle lehet(i12) az(i12), mi az(i12).

[K20/&ind]Hát aztán(i00₁₃) el(i02) is vitte(i13|i12) ő(i13) az(i12)t a^király(i02)hoz.

[K21/&ind]Fújja(i02|i12) a^király(i02) – mert azt mondta(i02|AZT) a^király(i02) a^fiú(i13)nak, hogy adja(i13|i12) oda(i02) neki(i02), hogy őneki(i02) mit fűj(i12|MIT).

[K22/&ind]No, fújta(i12|AZT) aztán(i00₁₄) a^furulya(i12), hogy: – Fújjad(i02'li12), fújjad(i02'li12), édesapám(i02'+i04**), én(i12) is voltam(i12) király(i02*) lánya(i03**+i02*), a^király(i02*)nak kisebb^lánya(i04**+i02*), most^már(i00_{14m}) vagyok(i12) jávorfácska(i01**), jávorfá(i01**)ból furulyácska(i12).

[K23/&ind]Megint(i00₁₅) oda(=i15)adták(=i14|i12) a^királyné(i15)nak.

[K24/&ind]Annak(i15) is fújta(i12|AZT) aztán(i00₁₆), hogy: – Fújjad(i15'li12), fújjad(i15'li12), édesanyám(i15'+i04**), én(i12) is voltam(i12) király(i02*) lánya(i03**+i02*), a^király(i02*)nak kisebb^lánya(i04**+i02*), most^már(i00_{16m}) vagyok(i12) jávorfácska(i01**), jávorfá(i01**)ból furulyácska(i12).

[K25/&ind]No, berendeli(i02) a^király(i02) a^két^lányá(i07+i02)t, hogy hát nekik(i07) mit fűj(i12|MIT).

[K26/&ind]Hát aztán^mindjárt(i00₁₇) oda(=i16)adják(i14|i12) az^egyik^lány(i16)nak.

[K27/&ind]Annak(i16) meg azt ízélte(i12|AZT), hogy hát: – Fújjad(i16|i12), fújjad(i16|i12), én^gyilkosom(i16'+i04), én(i12) is voltam(i12) király(i02*) lánya(i03*+i02*), a^király(i02*)nak kisebb^lánya(i04*+i02*), most^már(i00_{18m}) vagyok(i12) jávorfácska(i01**), jávorfá(i01**)ból furulyácska(i12).

[K28/&ind]Oda(=i17)adják(i14|i12) a^másik(i17)nak is, hogy hát annak(i17) mit fúj(i12|MIT).

[K29/&ind]Annak(i17) is azt fújta(i12|AZT), hogy: – Fújjad(i17|i12), fújjad(i17|i12), én^gyilkosom(i17'+i04), én(i12) is voltam(i12) király(i02*) lánya(i03*+i02*), a^király(i02*)nak kisebb^lánya(i04*+i02*), most^már(i00_{19m}) vagyok(i12) jávorfácska(i01**), jávorfá(i01**)ból furulyácska(i12).

[K30/&ind]Mindjárt(i00₂₀) észre jött(i02) a^király(i02), hogy a^lányá(i04+i02)t a^két^lány(i07) tette(i07|i04) tönkre.

[K31/&ind]Úgyhogy aztán(i00₂₁) a^két^lány(i07)t rögtön(i00₂₁) ki(=i18)üzte(i02|i07) a^izéből, kastély(i18)ból, hogy menjenek(i07), amerre a két szemükkel látnak(i07).

[K32/&ind]A^király(i02) meg a^királyné(i16) még azóta(i00₅₋₂₁) is siratja(i02, i16) a^harmadik^lányuk(i04)at, hogyha meg^nem^haltak(i02, i16).

A koreferenciális elemzés indexeinek jegyzéke

i00 = a mese ideje

i01 = a jávorfa

i01** = jávorfa mint anyag (állapotváltozás)

i02 = a király

i02* = egy király (rang, tulajdonság)

i02' = édesapám (megszólítás = a király)

i03* = (három) királylány (rang, tulajdonság)

i04 = a legkisebb királylány

i04* = (leg)kisebb királylány (rang, tulajdonság)

i04** = a megölt királylány (állapotváltozás)

i05 = földi eper

i06 = a kosár

i07 = a két idősebb királylány

i08 = egy gödör

i09 = a domb

i10 = a (tkp. egy/valamilyen) vadállat

i11 = a gödör teteje

i12 = egy síp, (egy) furulya

i13 = a juhász, a fiú

i13' = juhászlegény (megszólítás)

i14 = a jelenlévők

i15 = a királyné

i15' = édesanyám (megszólítás = a királyné)

i16 = az egyik idősebb királylány

i16' = gyilkosom (megszólítás = az egyik idősebb királylány)

i17 = a másik idősebb királylány

i17' = gyilkosom (megszólítás = a másik idősebb királylány)

i18 = a kastély

1. táblázat (K00-K07)

A koreferenciális elemzés indexeinek összefoglaló táblázata

	K00	K01	K02	K03	K04	K05	K06	K07
i00		volt	aztán		egyszer	akkor is	aztán, eddig is, majd ^ most is, leghama- rabb, megint	
i01	a^jávorfá							
i02		egy^ki- rálynak, három^lá- nya	szerette	szerette, ő, neki			szerette, az^apjuk, szereti	
i03		volt, három^lá- nya		szerette, mind^a^ hármát	elmentek, elment, a^három ^lány		az^apjuk, haza- mennek	
i04			a^legki- sebbet, szerette	a^legki- sebb, volt		a^legki- sebb, szedte tele, a^ kis^kosarát	a két test- vére, őt (2x), sze- rette, az^ ő^kosara, szereti	vele
i05					földi^ep- ret			
i06						szedte tele, a ^kis^ko- sarát	az^ő^ko- sara, lett tele	

	K00	K01	K02	K03	K04	K05	K06	K07
i07							a^két^királylány, a^két^testvére, ez, mondta, összebe-széltek	csinál-janak

2. táblázat (K08-K15)

	K08	K09	K10	K11	K12	K13	K14	K15
i00			aztán, ahogy			aztán^akkor, már^másnapra, már	aztán, mindjárt	aztán, még, aztán^akkor
i01						egy^jávorfá, belőle	a szemébe tünt	szemébe tünt, azt^a^szép^kis^fácskát, nem^látta, azt, le is vágja, belőle
i02			az^apjuknak	a^királynak	egy^lány			
i03			az^apjuknak					
i04	vele	beleásták, a^lányt, a^testvérüket	beleásták, szétszaggatta, a^legkisebb^lánytestvérüket		egy^lány	a^lány		
i05								
i06								
i07	csináltak	találtak, beleásták, a^testvérüket	beleásták, ők, hazamentek, mondták, a^legkisebb^lánytestvérüket			ráhúztak		
i08		találtak, egy^gödöröt, beleásták	beleásták			a^gödörnek, a^tetejére		
i09			azon^a^kis^dombon			azon^a^kis^dombon		

	K08	K09	K10	K11	K12	K13	K14	K15
i10			a [^] vadál- lat, szét- szaggatta					
i11						ráhúztak, a [^] tetejére		
i12						egy [^] sípot		furulyát
i13							a [^] ju- hásznak	a [^] juhász- nak, mond- ja, ő (2x), nem [^] láta, le is vágja, csinál

3. táblázat (K16-K23)

	K16	K17	K18	K19	K20	K21	K22	K23
i00	aztán	aztán [^] ak- kor, az- tán, most [^] már	állandó- an		aztán		aztán, most [^] már	megint
i01	le is vágta, belőle	jávor- fácska, jávorfá- ból					jávor- fácska, jávorfá- ból	
i02		király, lánya, a [^] király- nak, kisebb [^] lánya		elviszi, a [^] király- hoz	el is vitte, a [^] király- hoz	fűjja, a [^] ki- rály(2x), mondta, adja oda, neki, őneki	fűjjad (2x), édesapám, király, lá- nya, a [^] ki- rálynak, kisebb [^] lánya	
i03		lánya					lánya	
i04		kisebb [^] lánya					édes- apám, kisebb [^] lánya	
i05								
i06								
i07								
i08								
i09								
i10								
i11								

	K16	K17	K18	K19	K20	K21	K22	K23
i12	furulyát	fújta (2x), rajta, fúj- jad(2x), én is, voltam, vagyok, furu- lyácska	rajta, a^furu- lya, fújta	azt, elviszi, lehet, az(2x)	el is vitte, azt	fújja, adja oda, fúj	fújta, a^furulya, fűjjad(2x), én is, vol- tam, vagyok, furu- lyácska	odaadták
i13	csinált is, csinált, le is vágta	fújta, akart, fúj- jad(2x), juhász- legény	ő, akart, neki	gondolt, a^juhász, ő, elviszi	el is vitte, ő	a^fiúnak, adja oda		
i14								odaadták
i15								odaadták, a^király- nénak

4. táblázat (K24-K32)

	K24	K25	K26	K27	K28	K29	K30	K31	K32
i00	aztán, most^már		aztán^ mindjárt	most^ már		most^ már	mindjárt	aztán, rögtön	
i01	jávor- fácska, jávorfából			jávorfácska, jávorfából		jávorfácska, jávorfából			még azóta is
i02	király, lánya, a ^király- nak, ki- sebb^lánya	beren- deli, a ^király, a^két^ lányát		király, lánya, a ^király- nak, ki- sebb^lánya		király, lánya, a ^király- nak, ki- sebb^lánya	észre jött, a ^király, a^lányát	kiüzte	a^király, siratja, meg ^ nem ^ haltak
i03	lánya			lánya		lánya,			
i04	édes- anyám, kisebb^ lánya			én^ gyil- kosom, kisebb^ lánya		én^ gyil- kosom, kisebb^ lánya	a^lányát, tette tönkre		a^har- madik^ lányukat
i05									
i06									
i07		a^két^ lányát, nekik					a^két^ lány, tette tönkre	a^két^lányt, kiüzte, men- jenek, amere a két szem- mükkel látnak	
i08									
i09									
i10									
i11									

	K24	K25	K26	K27	K28	K29	K30	K31	K32
i12	fújta, fűj- jad(2x), én is, vol- tam, va- gyok, fű- rulyácska	fűj	odaadják	ízélte, fűj- jad (2x), én is, vol- tam, va- gyok, fű- rulyácska	odaadják, fűj	fújta, fűj- jad (2x), én is, vol- tam, va- gyok, fű- rulyácska			
i13									
i14			odaadják		odaadják				
i15	annak is, fűjjad (2x), édes- anyám								
i16			odaad- ják, az ^egyik^ lánynak	annak, fűjjad (2x), én ^gyilkos- som					a^király- né, sirat- ja, meg^ nem^ haltak
i17					odaad- ják, a^ másik- nak is, annak	annak is, fűjjad (2x), én^ gyilkos- som			
i18								kastélyból	

5. táblázat

Az új indexek és az ismétlések hálózata

(Az új indexet tartalmazó mondatokat vastag szedéssel, az ismétléseket aláhúzással, az elhagyható szövegmondatokat kerek zárójellel jelölöm.)

[K00]A jávorfa

[K01]Volt egy királynak három lánya. [K02]Aztán a legkisebbet legjobban szerette. ([K03]De azért szerette ő mind a hármat, de mégis a legkisebb volt a legkedve-
sebb neki.)

[K04]Egyszer elmentek, elment a három lány eprezni, földi epret szedni. [K05] Akkor is a legkisebb szedte a kis kosarát tele. [K06]Aztán a két királylány, a két testvére, ez meg már irigységből azt mondta, hogy hát – összebeszéltek, hogy – ed-
dig is őt szerette úgyis az apjuk, meg ha majd most is hazamennek, aztán az ő ko-
sara lett leghamarabb tele, megint őt szereti legjobban. ([K07]Mit csináljanak vele?)

([K08]Mit nem csináltak vele?) [K09]Találtak egy gödröt, beleásták a lányt, a testvérüket. [K10]Aztán a izén, azon a kis dombon, ahogy beleásták – ők meg ha-
zamentek nagy izén, mert azt mondták az apjuknak, hogy a vadállat szétszaggatta a legkisebb lánytestvérüket.

([K11]Nagyon nagy szomorúság lett a királynak, de nagyon! [K12]Hát hogyne, egy
lánya, igaz-e már!) [K13]Aztán akkor azon a kis dombon, amit ráhúztak a lánynak
vagy a gödörnek a tetejére, már másnapra lett egy jávorfa, egy olyan, hogy már
lehetett belőle egy sipot csinálni. [K14]Aztán a juhásznak meg mindjárt a szemébe tűnt.

[K15]Szemébe tűnt a juhásznak, aztán azt mondja, hogy hát ő azt a szép kis fűcskát még nem látta, de ő azt le is vágja, aztán akkor csinál belőle furulyát. ([K16]Csinált is, le is vágta, aztán csinált belőle furulyát.) [K17]Aztán akkor fűjta, aztán akármit akart rajta fűjni, csak azt fűjta, hogy:

– Fűjjad, fűjjad, juhászlegény,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

([K18]De ő akármit akart rajta furuly... vagy fűjni, furulyáznyi, állandóan neki a furulya csak ezt fűjta.) [K19]Hát egyet gondolt a juhász, hogy ő azt elviszi a királyhoz, hogy hát miféle lehet az, mi az.

([K20]Hát aztán el is vitte ő azt a királyhoz.) [K21]Fűjja a király – mert azt mondta a király a fiúnak, hogy adja oda neki, hogy őneki mit fűj. [K22]No, fűjta aztán a furulya, hogy:

– Fűjjad, fűjjad, édesapám,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K23]Megint odaadták a királynénak. [K24]Annak is fűjta aztán, hogy:

– Fűjjad, fűjjad, édesanyám,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K25]No, berendeli a király a két lányát, hogy hát nekik mit fűj. [K26]Hát aztán mindjárt odaadják az egyik lánynak. [K27]Annak meg azt izélte, hogy hát:

– Fűjjad, fűjjad, én gyilkosom,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K28]Odaadják a másiknak is, hogy hát annak mit fűj. [K29]Annak is azt fűjta, hogy:

– Fűjjad, fűjjad, én gyilkosom,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K30]Mindjárt észre jött a király, hogy a lányát a két lány tette tönkre. [K31]Úgy-hogy aztán a két lányt rögtön kiűzte a izéből, kastélyból, hogy menjenek, amerre a két szemükkel látnak. [K32]A király meg a királyné még azóta is siratja a harmadik lányukat, hogyha meg nem haltak.

6. táblázat
Az időviszonyok a mesében

(A kronológia megbomlását aláhúzással, a jelenidejűséget dőlt szedéssel jelölöm.)

[K00]A jávorfa

[K01]Volt(i00₀₀) egy királynak három lánya. [K02]Aztán(i00₁) a legkisebbet legjobban szerette. [K03]De azért szerette ő mind a hármat, de mégis a legkisebb volt a legkedvesebb neki.

[K04]Egyszer(i00₂) elmentek, elment a három lány eprezni, földi epret szedni. [K05]Akkor(i00₂) is a legkisebb szedte a kis kosarát tele. [K06]Aztán(i00₃) a két királylány, a két testvére, ez meg már irigységből azt mondta, hogy hát – összebeszéltek, hogy – eddig(i00_{3m}) is őt szerette úgyis az apjuk, meg ha majd^most(i00_j) is hazamentek, aztán az ő kosara lett leghamarabb(i00_j) tele, megint(i00_j) őt szereti legjobban. [K07]Mit csinálnak vele?

[K08]Mit nem csináltak vele? [K09]Találtak egy gödröt, beleásták a lányt, a testvérüket. [K10]Aztán(i00₅) a izén, azon a kis dombon, ahogy(i00₄) beleásták – ők meg hazamentek nagy izén, mert azt mondták az apjuknak, hogy a vadállat szétszaggatta a legkisebb lánytestvérüket.

[K11]Nagyon nagy szomorúság lett a királynak, de nagyon! [K12]Hát hogyne, egy lánya, igaz-e már! [K13]Aztán^akkor(i00₆) azon a kis dombon, amit ráhúztak a lánynak vagy a gödörnek a tetejére, már^másnapra(i00₆) lett egy jávorfa, egy olyan, hogy már(i00₆) lehetett belőle egy sípot csinálni. [K14]Aztán(i00₇) a juhásznak meg mindjárt(i00₇) a szemébe tűnt.

[K15]Szemébe tűnt a juhásznak, aztán(i00₈) azt mondja, hogy hát ő azt a szép kis fácskát még(i00_{8m}) nem látta, de ő azt le is vágja, aztán^akkor(i00_{8j}) csinál belőle furulyát. [K16]Csinált is, le is vágta, aztán(i00₉) csinált belőle furulyát. [K17]Aztán akkor(i00₁₀) fújta, aztán(i00₁₁) akármit akart rajta fűjni, csak azt fújta, hogy:

– Fújjad, fújjad, juhászlegény,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már(i00_{11m}) vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K18]De ő akármit akart rajta furuly... vagy fűjni, furulyáznyi, állandóan(i00₁₂) neki a furulya csak ezt fújta. [K19]Hát egyet gondolt a juhász, hogy ő azt elviszi a királyhoz, hogy hát miféle lehet az, mi az.

[K20]Hát aztán(i00₁₃) el is vitte ő azt a királyhoz. [K21]Fújja a király – mert azt mondta a király a fiúnak, hogy adja oda neki, hogy őneki mit fűj. [K22]No, fújta aztán(i00₁₄) a furulya, hogy:

– Fújjad, fújjad, édesapám,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már(i00_{14m}) vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K23]Megint(i00₁₅) odaadták a királynénak. [K24]Annak is fújta aztán(i00₁₆), hogy:

– Fújjad, fújjad, édesanyám,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már(i00_{16m}) vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K25]No, berendeli a király a két lányát, hogy hát nekik mit fúj. [K26]Hát aztán mindjárt(i00₁₇) odaadják az egyik lánynak. [K27]Annak meg azt ízélte, hogy hát:

– Fújjad, fújjad, én gyilkosom,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már(i00_{18m}) vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K28]Odaadják a másiknak is, hogy hát annak mit fúj. [K29]Annak is azt fújta, hogy:

– Fújjad, fújjad, én gyilkosom,
én is voltam király lánya,
a királynak kisebb lánya,
most már(i00_{19m}) vagyok jávorfácska,
jávorfából furulyácska.

[K30]Mindjárt(i00₂₀) észre jött a király, hogy a lányát a két lány tette tönkre.

[K31]Úgyhogy aztán(i00₂₁) a két lányt rögtön(i00₂₁) kiüzte a izéből, kastélyból, hogy menjenek, amerre a két szemükkel látnak. [K32]A király meg a királyné még azóta(i00₅₋₂₁) is siratja a harmadik lányukat, hogyha meg nem haltak.

A koreferenciális elemzés eredményei

A szöveg elemzése során 18 indexet vezettem be, melyek közül az i00 a mese idejére, az i01-i18 pedig főnevekre és jelzős szerkezetekre (főnévi csoportokra) vonatkozott, melyek magukba foglalják a mese szereplőit és helyszíneit is. Mind a főnevek, mind a jelzős szintagmák megfelelnek egyrészt a meseelem fogalmának (BANÓ: 1988. 22), másrészt az első és második mikroarchitektonikus szint fogalmának (PETŐFI: 1991. 41).

Az indexeket mellékjelekkel láttam el, melyek többféle viszonyt fejeznek ki. * jelzi a jelentésváltozást, legyen az i02 = a király személye, a konkrét szereplő, illetve i02* = királyi rang, tulajdonság, vagy i01 = a jávorfa mint a mesében szereplő konkrét növény, illetve i01** = jávorfa mint faanyag. Aposztróf jelzi a megszólításokat: i02' = édesapám, a király.

Nem közös indexszel láttam el a király és a királyné alakját (például i02₁, i02₂; i02_a, i02_b), és a három királylányt sem: például i03₁₋₃, i03_{a-c}. Külön indexet vettem föl a gödör = i08 és a gödör teteje = i11 számára.

Az indexek jelentésének bővülését nem jelöltem mellékjellel: i04 = a legkisebb királylány, a testvérük; i12 = egy síp, (egy) furulya; i13 = a juhász, a fiú.

Az irányt jelölő igekötőkhöz rendeltem indexet, az elsődlegesen nem irányt jelölőkhöz nem. Irányjelölő igekötős igék: bele(i08)ásták a gödörbe = i08 (K09), el(i02) is vitte a királyhoz = i02 (K20), adja oda(i02) neki, a királynak = i02 (K21); nem irányt

jelölő igekötős igék: **szedte tele** (K05), **hazamennek** (K06), **szétszaggatta** (K10), **le is vágja** (K15).

A főmondatbeli utalószókat és az utalószókhöz hasonlóan mondategységen túlmutató, anaforikus vagy kataforikus tartalomváró elemeket is egységesen ábrázoltam: **akármit** (K17, K18); **ezt** (K18); **egyet** (K19); **azt mondta** stb. (K06, K10, K15, K21), **azt fújta** stb. (K17, K22, K24, K27, K29); **mit csináljanak** stb. (K07, K08), **mit fúj** (K21, K25, K28).

Véleményem szerint a konkatenáció kérdése még tovább vizsgálendő. Ebben a dolgozatban a következő lexikai egységeket láttam el a konkatenáció jelével: névelőt és névszót, tekintet nélkül a névelő határozott vagy határozatlan voltára: **a^jávorf**a (K00), **a^legkisebbet** (K02), **a^vadállat** (K10), **a^juhász** (K14), **egy^királynak** (K01), **egy^gödröt** (K08). Nem specifikus határozatlan referenciára a szövegben két példát találtam: határozatlan névelőt (**egy királynak** (K01)) és névelőtlenséget: **csinál belőle furulyát** (K15).

Konkatenáltam az előforduló jelzős szerkezetek tagjait: a mennyiségjelzőt és jelzett szavát: **három^lánya** (K01), a minőségjelzőt: **földi^epret** (K04), és a birtokos jelzőt: **ő^ kosara** (K06) stb.

Konkatenáltam a tagadószt: **mit^nem** (K08), **nem^látta** (K15), **meg^nem^hal-tak** (K32).

Nem konkatenáltam az értelmező jelző tagjait: **a^két^királynány**, **a^két^testvére** (K06), az elváló igekötőt: **szedte tele** (K05), az is módosítószót: **akkor is** (K05), a már nyomósító határozószót: **már irigységből** (K06) stb.

Konkatenáltam az egy időpontra utaló határozószókat: **majd^most** (K06), **aztán^ ak-kor** (K13), az időt kifejező **már** határozószót: **már^másnapra** (K13), **most^már** (K17) stb.

Összefoglalás

A koreferenciális elemzés számomra az alábbi, további kutatást igénylő tanulságokkal járt.

(A) Az indexek segítségével kiszűrhetők a mese kardinális szereplői. Igazolható az, hogy a szereplők a GREIMAS-féle 6 aktánst feltételező modellbe maradéktalanul elrendezhetők (TOOLAN: 1991. 93–94). Szereplők és szerepkörök megoszlását, illetve egybeolvadását (az asszimiláció kérdését) most nem érintem, illusztrálására az összefoglaló táblázatból idézem azokat a sorokat, amelyek az Objektum szerepkört töltik be (1–4. táblázat), és amelyek segítségével nyomon követhető az, hogyan kapcsolódnak össze az indexek által megjelölt különféle szerepek (i01 = a jávorfa, i04 = a legkisebb királynány és i12 = a furulya) egy szerepkörre.

A mese szereplői

- 1) **Adó, Útnak indító, valamint 2) Kapó, Jutalmazott**
i02 = a király
i15 = a királyné
- 3) **Hősnő, Objektum**
i04 = a legkisebb királynány
i01 = a jávorfa
i12 = egy síp, furulya

- 4) **Segítőtárs, Varázseszköz**
i12 = egy síp, furulya
- 5) **Hős, Szubjektum**
i13 = a juhász, a fiú
- 6) **Ellenfél**
i07 = a két idősebb királylány
i16 = az egyik idősebb királylány
i17 = a másik idősebb királylány

7. táblázat
Az aktáns modell szerepei és szerepkörei

Adó, Útnak indító	Hősnő, Objektum	Kapó, Jutalmazott
i02 = a király i15 = a királyné	i04 = a legkisebb királylány i01 = a jávorfa i12 = egy síp, furulya	i02 = a király i15 = a királyné
Segítőtárs, Varázseszköz	Hős, Szubjektum	Ellenfél
i12 = egy síp, furulya	i13 = a juhász, a fiú	i07 = a két idősebb királylány

8. táblázat
Az Objektum szerepkör indexeinek táblázata

	K00	K01	K02	K03	K04	K05	K06	K07
i01	jávorfa							
i04			a legkisebbet, szerette	a legkisebb, volt		a legkisebb, szedte, a kis kosarát	a két testvére, őt (2x), szerette, kosara, szereti	vele
	K08	K09	K10	K11	K12	K13	K14	K15
i01						jávorfa, belőle	tűnt	fácskát, nem látta, azt, le is vágja, belőle
i04	vele	beleásták, a testvérüket	beleásták, szétszaggatta, lánytestvérüket		lánya	lánynak		
i12						síp		furulyát
	K16	K17	K18	K19	K20	K21	K22	K23
i01	le is vágta, belőle	vagyok, jávorfácska, jávorfából					jávorfácska, jávorfából	

	K16	K17	K18	K19	K20	K21	K22	K23	
i04		kisebb^lány					édesapám, kisebb^lány		
i12	furulyát	fújta (2x), rajta, fűjad(2x), én, voltam, furulyácska	rajta, a^furulya, fújta	azt, elviszi, az(2x)	el is vitte, azt	fűjja, adja, fűj	fújta, a^furulya, fűjad (2x), én, voltam, vagyok, furulyácska	odaadták	
	K24	K25	K26	K27	K28	K29	K30	K31	K32
i01	jávorfácska, jávorfából			jávorfácska, jávorfából		jávorfácska, jávorfából			
i04	édesanyám, kisebb^lány			én^gyilkosom, kisebb^lány		én^gyilkosom, kisebb^lány	a^lányá, tettet		a^harmadik^lányukat
i12	fújta, fűjad (2x), én, voltam, vagyok, furulyácska	fűj	odaadják	izélte, fűjad(2x), én, voltam, vagyok, furulyácska	odaadják, fűj	fújta, fűjad (2x), én, voltam, vagyok, furulyácska			

(B) Az indexek leírják a mese helyszíneit is, és alkalmat adnak a szereplők és a helyszínek kapcsolatának vizsgálatára (ennek szép példája K13-ban holttest = i04** és helye = i08 kapcsolata).

(C) A narratív szöveg artikulációjának további tárgyalására ösztönöz a 6. táblázat (időszerkezet, fókuszképzés, szabad függő beszéd).

(D) A néprajztudomány *A jávorfa* meséjéről a következő biográfiai megállapítást teszi (SOLYMOSSY: 1920.): Eredetileg énekelt ballada formája volt. A koreferenciális elemzéssel – véleményem szerint – ez a megállapítás nyelvi mutatókkal alátámasztható.

A mese és a ballada jellemzőit röviden a *Világirodalmi Lexikon* alapján veszem sorba (SZEPEs–SZERDAHELYI: 1982., VARGYAS: 1970.).

A jávorfa meséjében balladai jellegű a lírai és a drámai egységek keveredése az epikus szövegben. Lírai vonás az érzelmet kifejező, nem narratív, hanem értékelő vagy összefoglaló szövegmondatok elhangzása (K03, K16), amelyek gyakran kérdések és felkiáltások is egyben (K07, K08, K11, K12). A hösnő (a furulya) szájából ötször hangzik el lírai monológ: a gyilkosságot leleplező ének (K17 stb.) A műfaji kevertség az ismétléseket szemléltető 5. táblázatról jól leolvasható.

A drámaiságot emeli ki az epikus múlt helyett a jelenidejűség (a két idősebb lány gondolatai K06-ban és K07-ben, a juhász elhatározása K15-ben, a leleplezés kezdete K21-ben, folytatása K25-ben és K28-ban) (6. táblázat). A jellemzően balladai, családi szeretetlenségből fakadó tragikum elhallgatása (K07 és K08). A cselekmény sűrítettsége: a 32 szövegmondatból 8 hagyható el a mondanivaló sérülése nélkül (K03, K07, K08,

K11, K12, K16, K18, K20 – 6. táblázat). A jelenetezés: a cselekmény a 21. szövegmondattól egy jelenet (a leleplezés).

Gyakori balladai vonás az úgynevezett strófaismétlés, amikor egy teljes versszak ismétlődik olyan módon, hogy egy-egy szó, részlet vagy szereplő megcserélése adja a balladai cselekmény fejlődését. Erre példa a mesében a jávorfa énekének ismétlődése a változó megszólításokkal (K17, K22, K24, K25, K28).

Megtalálható *A jávorfában* a mesét jellemző fantasztikum: a megölt lány jávorfává változik, de nincsenek fantasztikus, képzeletbeli ellenfelek, és nincs boldog végkifejlet sem.

A 6. pont, meseelem, mesemotívum és epizód nyelvészeti kritériumainak megadása is nyitott kérdés, de ennek az elemzésnek az alapján vélhetőleg MELETYINSZKI-nek van igaza, aki szerint „A motívum struktúrája például hasonlítható lenne a mondat vagy ítélet struktúrájához, és egyfajta mikroszűzsének tekinthető, amely a cselekmény-predikátum körül szerveződik, és amelytől természetes argumentumokként meghatározott »szerepek« függenek” (MELETYINSZKI: 1990. 55).

(E) Alkalmazva a szociolingvisztika eredményeit, rávetíthető a szövegre a labovi narratív struktúra (absztrakt, orientáció, részletezés, értékelés, eredmény / megoldás, kóda), ami segítene megkülönböztetni a meseszöveget a mindennapi történetmesélésektől, és nyelvi szempontból írni le a meseszöveg közösségi életét, amiről egyébként a néprajztudomány is nagyon sok adattal rendelkezik (a mesélő típusa, a mesélés alkalmi stb.).

A fenti csomópontok kifejtése nem ennek az írásnak a feladata.

Irodalomjegyzék

BANÓ ISTVÁN:

1988. Népmese. Magyar népköltészet. *Magyar néprajz V.* Főszerk.: VARGYAS LAJOS, Akadémiai Kiadó, Budapest.

KANYÓ ZOLTÁN:

1990. Megjegyzések az irodalmi elbeszélés szövegkezdetének kérdéséhez. *Szemiotika és irodalomtudomány*, JATE Kiadó, Szeged.

É. KISS KATALIN:

1998. Mondattan. *Új magyar nyelvtan*, Osiris Kiadó, Budapest.

RÁCZ ENDRE:

1968. Mondattan. In: BENCÉDY JÓZSEF–FÁBIÁN PÁL–RÁCZ ENDRE–VELCSOV MÁRTONNÉ: *A mai magyar nyelv*, Tankönyvkiadó, Budapest.

KIEFER FERENC:

1992. A szöveg időszerkezetéről. In: PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, JGYTF Kiadó, Szeged.

MELETYINSZKI, J. M.

1990. A. N. Veszelszki „Történeti poétikája” és az elbeszélő irodalom eredetének kérdésköre, *Helikon*, 37-59.

PETŐFI SÁNDOR JÁNOS:

1991. A szövegszignifikáció szemiotikai aspektusai és azok szemiotikai textológiai megközelítése. A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé. *Szövegnyelvészet – szemiotikai textológia*, Szeged.

1998. Koreferenciális elemek és koreferenciarelációk. Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. Magyar nyelvű szövegek elemzése. *Officina Textologica* 2. Szerk.: PETŐFI S. JÁNOS, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- SOLYMOSSY SÁNDOR:
1920. Mese a jávorfáról. *Ethnographia* 31, 1-25.
- SZENDE TAMÁS:
1996. A jelentés alapvonalai. A jelentés a nyelvi kommunikációban. Corvinus Kiadó, Zsámbék.
- SZEPES ERIKA–SZERDAHELYI ISTVÁN:
1982. Mese. *Világirodalmi lexikon*. Főszerk.: KIRÁLY ISTVÁN, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TOOLAN, MICHAEL J.:
1991². Narrative. A Critical Linguistic Introduction. Routledge. London and New York.
- VARGYAS LAJOS:
1970. Ballada. *Világirodalmi lexikon* I. Főszerk.: KIRÁLY ISTVÁN, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VOIGT VILMOS:
1989. Alapismereti bevezetés a néprajz iránt érdeklődő hallgatóknak. Néprajz egyetemi hallgatóknak I. KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen.

THE MAPLE TREE, OR THE LINGUISTIC INDICATORS OF MIXED GENRES IN FOLK TALES

MÁRTA TUBA

The paper gives a coreferential analysis of the Hungarian folk tale, *A jávorfa* (The Maple Tree). The analysis proves, on the hand, that the semantically based actant model of GREIMAS is more appropriate to set the cardinal characters of folk tales than other models. On the other hand, the consequences of the examination point to the direction of further investigation. One of the questions to be elaborated is that of text typology and stylistic typology: The Maple Tree belongs to the least prototypical group of Hungarian fairy tales, and shows close connections with the genre of the folk ballad.